

Тошкент ирригация ва мелиорация институти

Ердан фойдаланиш ва ер кадастри факультети

5620700 - “Ер тузиш ва ер кадастри” бакалавр таълим йўналиши

Ер тузиш ва ер муносабатлари кафедраси

“Ҳимояга қўйилсин” _____

кафедра мудир М.Ж.Туляганов

“__” _____ 2013 йил

**“Жиззах вилояти Зомин туманидаги “Иқбол” массивида фермер
хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш
лойиҳаси” мавзусида**

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ ДАСТУРИ

БМИни бажарувчи

У.Қ.Қораев

Раҳбар

А.М.Мукумов

Маслахатчи

доц. А. Мамажанов

Тошкент – 2013

МУНДАРИЖА

№	Битирув малакавий иши бўлимлари номи	Бетлар
1	Битирув малакавий ишини бажариш учун топшириқ	
2	Битирув малакавий иши дастури	
3	Кириш	
4	1-БОБ. Массивнинг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари тавсифи	
5	2-БОБ. Массивда фермер хўжаликлари ер участкалари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси	
6	3-БОБ. Лойиҳани иқтисодий ва экологик асослаш	
7	Хулоса	
8	Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати	
9	Иловалар	

Тошкент Ирригация ва мелиорация институти
Ердан фойдаланиш ва ер кадастри факультети
5620700 - “Ер тузиш ва ер кадастри” бакалавр таълим йўналиши
Ер тузиш ва ер муносабатлари кафедраси

“ТАСДИҚЛАЙМАН”
кафедра мудири
_____ М.Ж.Тўляганов
“ ____ ” _____ 2013 йил

МАЛАКАВИЙ БИТИРУВ ИШИ БЎЙИЧА ТОПШИРИҚ

Талаба **Қораев Улғабек Қизилбоевич**

1. Битирув ишининг мавзуси : **Жиззах вилояти Зомин туманидаги “Иқбол” массивида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси**

“25” декабр 2012 йил №4 -сонли кафедра мажлисида маъқулланган.

2. Битирув ишини топшириш муддати **“18” май 2013 йил.**
3. Битирув ишини бажаришга доир бошланғич маълумотлар.
Ишлаб чиқариш амалиёти даврида йиғилган маълумотлар ва материаллар.
4. Ҳисоблаш тушунтириш ёзувларининг таркиби (ишлаб чиқиладиган масалалар рўйхати).

1 Кириш. 2. 1- боб. Массивнинг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари тавсифи. 3. 2- боб. Массив ҳудудидаги фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳасини ишлаш. 4. 3- боб. Лойиҳани иқтисодий ва экологик асослаш. 5. Хўлоса. 6. Фойдаланилган манбалар ва адабиётлар рўйхати. 7. Иловалар.

5. Чизма ишлари рўйхати (чизмалар номи аниқ кўрсатилади).

1.Массивнинг ер турлари ва қишлоқ хўжалик экинлари тўширилган тарҳи 2. Тўпроқ ҳаритаси.

3. Массив ҳудудидаги фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси.

4 Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичлари жадвали.

6. Битирув иши бўйича маслаҳатчилар.

Т.р	Бўлим мавзуси	Маслаҳатчи	Имзо.	Сана.
			Топшириқ берилди	Топшириқ бажарилди
1	2	3	4	5
1	<i>Хаёт фаолияти хавфсизлиги</i>	<i>А.Мамажонов</i>		

7. Битирув ишини бажариш режаси.

Т.р	Битирув иши босқичларининг номи	Бажариш муддати			Текширув дан ўтганлик муддати
		сана	куни	%	
1	<i>Топшириқ олиш ва БМИ дастурини тузиш</i>	21-26. 01.13	6	6	
2	<i>Массивнинг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари тавсифини ёзиш</i>	28.01-15.02.13	16	22	
3	<i>Массивнинг ер турлари ва қишлоқ хўжалик экинлари туширилган тарҳини ва тупроқ ҳаритасини чизиш.</i>	16-28.02.13	11	33	
4	<i>Массив ҳудудидаги фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳасини ишлаш.</i>	01.03-30.03.13	26	58	
5	<i>Лойиҳавий чизмани чизиш.</i>	01-13.04.13	12	70	
6	<i>Лойиҳани иқтисодий ва экологик асослаш.</i>	15-27.04.13	12	82	
7	<i>Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичлари жадвалини тузиш.</i>	29.04- 04.05.13	6	88	
8	<i>Фойдаланилган манбалар ва адабиётлар рўйхатини тузиш</i>	06-11.05.13	6	94	
9	<i>БМИни расмийлаштириш ва кафедрага топшириш</i>	13-18.05.2013	6	100	

Битирув иши раҳбари

А.Мукумов

Топшириқни бажаришга олдим
Топшириқ берилган вақти.

У. Қораев
21.01. 2013 й.

Тошкент ирригация ва мелиорация институти

Ердан фойдаланиш ва ер кадастри факультети

5620700 - “Ер тузиш ва ер кадастри” бакалавр таълим йўналиши

Ер тузиш ва ер муносабатлари кафедраси

“ТАСДИҚЛАЙМАН”

Кафедра мудири

_____ **М.Ж.Туляганов**

“__” _____ **2013 йил**

**“Жиззах вилояти Зомин туманидаги “Иқбол” массивида фермер
хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш
лойиҳаси” мавзусида**

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ ДАСТУРИ

БМИни бажарувчи

У.Қ.Қораев

Раҳбар

А.М.Муқумов

Тошкент – 2013

Кириш

1. Жаҳон молиявий иқтисодий инқирози шароитида Республикамизда фермер хўжаликларини юритишнинг ўзига хос хусусиятлари.

2. Фермер хўжаликларига бириктирилган ер участкалари ўлчамларини оптималлаштиришда ер тузишнинг роли

3. Битирув малакавий ишининг мақсади, унда қўйилган вазифалар ва асос қилиб олинган материаллар

1- боб. Массивнинг табиий, иқтисодий ва ижтимоий шароитлари тавсифи

1.1.Массив тўғрисида умумий маълумотлар.

1.2.Табиий шароитлари (иқлими, рельефи, тупроқлари).

1.3.Ирригация ва мелиорация тармоқлари тавсифи.

1.4.Аҳоли яшаш жойлари тавсифи.

1.5.Массив ҳудудида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари ердан фойдаланиш тавсифи.

1.6.Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг асосий иқтисодий кўрсаткичлари

2- боб. Массив ҳудудидаги фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини мақбуллаштириш лойиҳасини ишлаш

2.1. Мавжуд фермер хўжаликлари ишлаб чиқариш йўналишлари, сони ва майдони тавсифи.

2.2. Оптималлаштирилган фермер хўжаликлари ер участкаларини массив ҳудудида жойлаштириш.

2.3. Фермер хўжаликларига ер ажратиш ҳужжатларини расмийлаштириш (битта фермер хўжалиги мисолида)

2.4. Меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари.

3- боб. Лойиҳани иқтисодий ва экологик асослаш

3.1. Оптималлаштирилган фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулотлар миқдори ва қийматини аниқлаш.

3.2. Фермер хўжаликлари ер майдонини оптималлаштириш билан боғлиқ капитал ва йиллик харажатлар миқдорини аниқлаш.

3.3. Лойиҳанинг асосий техник-иқтисодий кўрсаткичларини аниқлаш.

3.4. Лойиҳавий тадбирларни экологик асослаш.

Хулоса

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

Иловалар

КИРИШ

Иқтисодиётнинг мафкурадан ҳоли бўлиши, иқтисодиётни сиёсатдан устунлигида ўз ифодасини топган прагматик иқтисодий сиёсат, давлатнинг бош ислохотчи вазифасини ўз зиммасига олиш, қонун устиворлигини таъминлаш, кучли ижтимоий сиёсат олиб бориш, ислохотларни босқичма босқич амалга ошириш тамойиллари дунёда авж олиб бораётган иқтисодий инқироз шароитида ўзининг долзарблигини кўрсатди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 22 октябрда қабул қилган “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятини ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ–4478-сонли Фармонида қайд этилганидек мустақиллик йиллари мобайнида қишлоқ хўжалиги соҳасида бозор муносабатларини жорий этиш ва хусусий мулкчилик шаклини ривожлантиришга йўналтирилган иқтисодий ислохотлар бўйича кенг кўламли чора-тадбирлар амалга оширилди. Фермерликни ривожлантириш, фермер хўжаликларининг иқтисодий ва молиявий мустақиллиги учун мустаҳкам ҳуқуқий асослар ва кафолатларни яратиб берувчи Ер кодекси, «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги Қонун ҳамда бошқа қонунчилик ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

Фермер хўжаликларининг ер, сув ва моддий-техника ресурсларидан янада оқилона фойдаланиш ҳисобига ишлаб чиқариш ҳажмлари муттасил ошиб боришини, фермер хўжаликлари самарадорлиги ва рентабеллиги ўсишини таъминлаш имконини берадиган моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, уларнинг ер майдонларини мақбуллаштириш борасидаги комплекс чора-тадбирлар амалга оширилди. Қишлоқда фермер хўжаликларига барча зарур хизматларни кўрсатаётган замонавий ишлаб чиқариш ва бозор инфратузилмаси шакллантирилмоқда.

Энг муҳим устивор вазифа қишлоқда турмуш даражасини юксалтиришга, қишлоқларимиз қиёфасини, қишлоқда ҳаёт сифатини, ишлаб чиқариш муносабатларининг мазмун моҳиятини ўзгартиришга, агросаноат

мажмуасида олиб борилаётган ислохотларни чуқурлаштиришга, охир оқибатда қишлоқ аҳолисининг, ижтимоий сиёсий ва маданий савиясини, онгли ва фуқоролик маъсулиятини оширишга қаратилган “Обод турмуш йили” деб белгиланган давлат дастурини 2013 йилда амалга ошириш муҳим вазифадир.

2013 йилда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг самарадорлигини янада ошириш принципиал муҳим аҳамиятга эга. Фермер хўжаликларига ажратилган ер майдонларини оптималлаштириш борасида зарур ишлар амалга оширилди. Фермер хўжаликлари бугунги кунда қишлоқда етакчи бўлганга - қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқарувчи асосий кучга айланди. Ер майдонларини тўлиқ инвентаризациядан ўтказиш ва фермер хўжаликлари фаолиятини танқидий баҳолаш асосида уларнинг ер майдонларини оптималлаштириш бўйича кенг кўламли ишлар амалга оширилди. Белгиланган ишларни амалга оширишда ер тузишнинг ўрни жуда муҳимдир. Чунки ер тузиш давлатимизнинг ер тўғрисидаги қонунларини ҳаётга тадбиқ қилишга қаратилган тадбирлар тизими бўлиб, у ер ва ер билан боғлиқ ишлаб чиқариш воситаларидан меҳнат ресурсларидан тўла, оқилона ва самарали фойдаланишга, ерни ва табиатни муҳофаза қилишга қаратилгандир.

Ер тузиш ишларининг таркиби асосан халқ хўжалиги тармоқларида ишлаб чиқаришни ташкил қилиш талабларидан келиб чиқиб қуйидаги асосий вазифаларни ўз ичига олади:

- топография, геодезия, хариташунослик, геоботаника, тупроқ ва бошқа ер тузиш учун зарур изланишларни ўтказиш;

- республикамизда ердан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш Бош чизмасини, Қорақалпоғистон республикаси, вилоятлар ва туманлар ер тузиш чизмаларини ишлаш;

- ерни муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш билан боғлиқ лойиҳаларини тузиш;

- янги хўжаликларни ташкил қилиш ва мавжуд хўжаликларнинг ер майдонлари жойлашувидаги камчиликларни тугатиш, хўжаликларга ер майдонларини ажратиш лойиҳаларини тузиш;

- хўжаликларда ички ер тузиш лойиҳаларини ишлаш;

- табиатни муҳофаза қилишда катта аҳамиятга эга бўлган ер майдонларини аниқлаш ва у ерларда табиатни муҳофаза қилишга қаратилган ишларни ташкил қилиш, шунингдек табиатнинг хушманзара жойларида дам олиш масканлари ва кўриқхоналар ташкил қилиш ва бошқ.

Битирув малакавий ишининг мақсади Жиззах вилояти Зомин туманидаги “Иқбол” массивида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштиришдан иборатдир. Ишда қўйилган мақсадга эришиш учун мавжуд фермер хўжаликлари ишлаб чиқариш фаолияти, бириктириб берилган ердан фойдаланиш аҳволи, уларда ишлов бериш учун мавжуд техникалар миқдори ва таъминоти, туман ҳокимияти билан тузилган шартнома шартларининг бажарилиши (йиллар бўйича) ҳамда фермер хўжалигининг молиявий имкониятлари ўрганиб чиқилади. Бунда қуйидаги вазифалар қўйилади:

- фермер хўжаликларига бириктирилаётган ер майдонини қўйилган мақсад ва вазифаларни бажаришга зарур ҳамма шарт-шароитларни яратиш имкониятини берсин;

- фермер хўжалигига бириктирилган ернинг майдон ўлчами, шакли ва табиий шароити қўйилган мақсадларга мос тушсин;

- ер, сув ва бошқа табиий ресурслардан оқилона фойдаланишга ва уларни муҳофаза қилишга шароит яратилсин;

- ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш учун қилинган харажатлардан оқилона фойдаланиш, қимматбаҳо ер турларини максимал сақлаш, ҳудудларнинг ташкил қилинишини бузмаслик таъминлансин.

Битирув малакавий ишига қўйилган вазифаларни бажариш учун асос бўлиб массивда фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари тўғрисида

қуйидаги материаллар хизмат қилади:

1. массив ҳудудининг табиий ва иқтисодий шароитларини тавсифловчи умумий маълумотлар;
2. массив ҳудудида ер турлари ва қишлоқ хўжалик экинларининг амалда жойлашуви тархи;
3. контурлар бўйича майдон ҳисоблаш қайдномаси;
4. фермер хўжаликларига ер ажратиш билан боғлиқ ҳуқуқий ҳужжатлар;
5. массив ҳудудида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари сони, ишлаб чиқариш йўналишлари, фермер хўжаликларига бириктирилган ер майдонлари ва уларнинг ишлаб чиқариш фаолиятини тавсифловчи статистик маълумотлар.

1-БОБ. МАССИВНИНГ ТАБИЙ, ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ШАРОИТЛАРИ ТАВСИФИ

1.1. Массив тўғрисида умумий маълумотлар

“Иқбол” массиви Зомин туманининг марказий қисмида жойлашган. Массив шимолдан Андижон СИУ ерлари билан, шарқдан Дўстлик тумани ерлари билан, жанубдан Олтин водий СИУ ерлари билан ва ғарбдан Қозоғистон СИУ ерлари билан чегарадош. Массив чегарасидаги умумий ер майдони 2315.6 гектарни ташкил қилади. Худуднинг шакли буйича ихчамлилик коэффиценти 1.34 га тенг.

Массив худудида фаолият курсатаётган фермер хўжаликларининг асосий ишлаб чиқариш йўналиши деҳқончилик (пахтачилик ва ғаллачилик бўлсада шу билан бир каторда ёрдамчи тармок сифатида боғдорчилик, узумчилик билан ҳам шуғулланади. Кишлоқ хўжалик ер турлари таркибида ҳайдалма ерлар (78.4 %) энг юқори ҳажмни эгаллайди. Массив худуди 2012 йил маълумотларига кўра 23 та фермер хўжаликларига бириктириб берилган. Массив худуди вилоят маркази Жиззах шаҳри ва туман маркази Зомин шаҳри ҳамда маҳсулот қабул қилиш пунктлари билан асфальт йўллар билан боғланган. Массив маркази Иқбол кишлоғидан туман маркази Зомин шаҳригача бўлган масофа 14 километрни, вилоят маркази Жиззах шаҳригача 69 километрни ташкил этади.

1.2. Табiiй шароитлари (иқлими, рельефи, тупроқлари)

Иқлими. Иқлим шароитлари бўйича массив жойлашган худуд ярим - чўл зонасига киради. Иқлимнинг алоҳида кўрсаткичлари ёғингарчилик миқдорининг камлиги, ёздаги ҳароратнинг юқори бўлиши, қиш ойларида ҳароратнинг пасайиши, ҳавонинг қуруқлиги ва буғланишнинг юқорилиги билан ажралиб туради..

Январда ўртача ойлик ҳарорат -1.4 градусни ташкил этади. Ҳавонинг энг совуқ ҳарорати -31 градус. Совуқ бўлмаган вақт 210 кундан иборат.

“Зомин” метеостанциясининг маълумотларига кўра йил ва ойлар бўйича ҳарорат

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Йил
Ҳарорат:													
Ўртача	-1.4	1.3	7.1	14.1	19.7	24.2	27	25.2	20.2	13.1	7	2.5	13.2
Юқори	22	27	30	32	37	41	46	41	38	34	30	22	46
Паст	-31	-23	-21	-8	1	4	9	6	-1	-12	-22	-26	-31
Шамолнинг ўртача тезлиги,м/с	1.6	1.4	1.8	1.8	1.5	1.3	1.2	1.3	1.4	1.4	1.5	1.4	1.6
Ёгингарчилик микдори,мм	36	34	49	35	32	7	3	0	1	15	20	35	267
Шамолнинг кайтарилиши:													
III	5	4	4	4	6	8	8	8	8	5	5	3	6
IIIҚ	7	6	7	9	13	16	20	17	14	10	8	7	11
IIҚ	19	21	19	18	19	19	23	22	18	14	19	20	19
ЖIIҚ	36	33	31	32	30	33	33	35	37	38	37	35	34
Ж	7	6	6	7	6	7	6	7	7	7	6	7	6
ЖҒ	10	12	12	11	9	5	3	3	3	9	8	12	8
Ғ	10	12	14	11	7	5	2	3	5	7	10	10	8
IIҒ	6	6	7	8	10	7	5	5	8	10	7	6	8

Тупрок экспликацияси

Тупроҳ номи	Тупрок айирма-ларининг тартиб раҳами	Ўзлаштириш даври ва маданийлаш тириш даври	Шўрланиш даражаси	Механик таркиби		Сизот сувлари чуқурлиги	Банитет балли
				0-30 см	100-200 см		
1	2	3	4	5	6	7	8
Суғориладиган бўз тупроқлар	1	Янгидан суғориладиган, ўртача даражада маданийлашган	Ўртача шўрланган	Енгил кумоқли	Ўртача кумоқли	1.2-1.7	64
	2	Янгидан суғориладиган, ўртача даражада маданийлашган	Ўртача шўрланган	Ўрта кумоқли	Ўрта кумоқли	1.2-1.7	62
	3	Янгидан суғориладиган, кам даражада маданийлашган	Ўртача шўрланган	Енгил ва ўрта кумоқли	Ўрта кумоқли	1.2-1.7	60
	4	Янгидан суғориладиган, кам даражада маданийлашган	кучли шўрланган	Ўрта кумоқли	Ўрта кумоқли	1.2-1.7	56
Жами							

Ўртача ҳисобланган балл **60 балл**

Ёз ойлари жазирама иссиқ бўлиб у қуйидагича твсифланади: июлда ўртача ойлик ҳаво ҳарорати 46 градусга тенг бўлиб, энг иссиқ ҳарорат 46 градусни ташкил этади. Йил бўйича кучли шамол эсадиган (секундига 15 метрдан ортиқ) кунлар сони 18 кунни ташкил этади. Йиллик ёғингарчилик миқдори 267 мм ни ташкил қилади. Иклимнинг метеостанция маълумотлари бўйича кўп йиллик ўртача маълумотлари 1-жадвалда келтирилган

Рельефи. Массивнинг рельефи асосан текисликдан иборат бўлиб, шимолий-ғарбдан жанубий-шарқга қараб кучсиз тўлқинсимон қияликдан иборат. Узоқ муддатли суғориш ва агротехника натижасида рельеф ўзининг маданий кўринишини олган.

Массив қуйидаги геоморфологик ажратмада жойлашаган: аллювиал-пролювиал ётқизиклардан ташкил топган, тоғ олди ярим чўл зонасидаги текисликдан иборат, рельефи бўйича текислик ва кам нишабли паст-баландликдир. Механик таркиби бўйича ўртача ва енгил қумоқлардан иборат, кам шўрланган.

Ер ости сувлари. Массив ҳудудида каналлар, суғориш тармоқлари ва зовурлар бор. Тупроқ текшириш ишлари олиб борилганда сизот сувларининг чуқурлиги 1.2-1.5 метрни ташкил этган.

Йил мобайнида сизот сувларининг чуқурлиги ўзгариб туради. Сизот сувлари юқорига кўтариладиган вақт - бу вегетацион суғориш давридир, яъни баҳор - ёз ойларида.

Сизот сувларини асосан суғориш тармоқлари орқали филтрланган сувлар ва юқорида жойлашган тоғ олдиларининг ер ости сувлари тўлдириб туради. Хўжаликда сизот сувларининг сатҳи зовурлар орқали пасайтириб турилади.

Тупроқлари. Массив ҳудудидаги мавжуд тупроқлар субтропик ярим чўл зонаси Марказий Осиё провинцияси оч тусли бўз тупроқлар пояси аллювиаль-проллювиаль ётқизикли суғориладиган бўз тупроқлардан иборат. Тупроқларнинг механик таркиби, шўрланганлик даражаси, ер ости сувларининг жойлашув чуқурлиги ва бошқа тавсифи қуйидаги 2-жадвалда

келтирилган.

1.3 Ирригация ва мелиорация тармоқлари тавсифи

Суғориладиган минтақаларда ирригация ва мелиорация шаҳобчалари туғрисидаги тўла маълумотларга эга бўлиш муҳим аҳамиятга эга. “Иқбол” массивининг далалари суғориш тармоқлари билан яхши таъминланган.

Асосий суғориш тармоғи Зомин канали ҳисобланади. Суғориш тармоқлари ва зовурлар 141.9 га ни ташкил этади. Хўжаликдаги суғориш тармоқларининг асосий камчилиги шундан иборатки, бу ариқлар ердан қазилган, инженерлик тармоқлари билан кам таъминланган. Каналларнинг ерда қазилганлиги вегетация даврида ортиқча, кўп миқдорда сув исроф бўлишига олиб келади. Массив ҳудудида бетон ариқлар ҳам жойлаштирилган бўлиб бу йиллар ўтиши билан таъмирланмаган шу сабабли суғориш тармоқларининг ўртача фойдали иш коэффиценти 0,68 – 0,75 ни ташкил қилади. Умумий тақсимланган сувнинг 25 – 32 % ер остига сингади. Хўжаликнинг баъзи участкаларида мавжуд бўлган майда – майда суғориш тармоқларининг мавжудлиги, далалар сатҳининг кичиклиги, далалар тузилишининг нотўғрилиги сувнинг кўп миқдорда сарф бўлишига сабаб бўлмоқда. Ер ости сувларини йиғич – мелиоратив тармоқлар, яъни зовурлардир.

Уларнинг умумий узунлиги 35.5 кмни ташкил этади.

1.4. Аҳоли яшаш жойлари тавсифи

Массив ҳудудида жойлашган Иқбол қишлоғида яшайдиган аҳолининг умумий сони 458 нафар кишини ташкил қилади. Мавжуд қишлоқ бошқа ҳудудлардаги қишлоқлар билан яхши йўл алоқасига эга. Қишлоқдаги аҳоли сони ҳамда унинг ободонлаштирилганлик даражаси қуйидаги 3-жадвалда келтирилган.

Массивдаги аҳоли яшаш жойлари тавсифи

Қишлоқ-лар номи	Оила-лар сони	Аҳоли сони		Маданий маиший бино ва иншоотлар	Ободонлаш тирилган лиги	Бириктирилган томорқа ер майдони, га	Бажарадиган вазифаси
		Хам-маси	Меҳ-натга яроқли				
Иқбол	90	458	187	Идора, магазин, боғча	Газлашган, электрлашган	17.8	Марказий қишлоқ

I.5. Ердан фойдаланиш тавсифи

2012 йил 1 январь ҳолатига нисбатан “Иқбол” массивига га ер майдони фойдаланиш учун бириктирилган. Хўжалик ер фондининг ер турлари бўйича тақсимланиши тўғрисидаги маълумотлар қуйидаги 4- жадвалда келтирилган.

4-жадвал

Массив ҳудудаги ердан фойдаланувчиларнинг умумий ер фонди

Т/р	Ер турлари			
		Умумий майдони, га	Умумий майдонга нисбатан, % ҳисобида	Қишлоқ хўжалик ерларига нисбатан, % ҳисобида
1.	Ҳайдалма ерлар: Шу жумладан: суғориладиган	1722.3 1703.9	78.4	94.0
2.	Қўп йиллик дарахтзорлар, жами: Ш. Ж.: Боғлар узумзорлар тутзор	8.3 5.5 0.5 2.3	0.4	0.5
3.	Ўтлоқ ва яйловлар	10.0	0.5	0.6
4	Бўз ерлар	90.5	4.1	4.9
	Жами қишлоқ хўжалик ер турлари	1831.1	83.4	100.0
5.	Томорқа ерлари	17.8	0.8	
6	Ихота дарахтлари ва теракзор	26.0	1.2	

4-жадвалнинг давоми				
7.	Ариқ, каналлар ва зовурлар	141.9	6.5	
8.	Йўллар	56.1	2.6	
9.	Курилишлар, кўчалар, саройлар ва майдонлар	14.2	0.6	
10	Қишлоқ хўжалигида фойдаланилмайдиган бошқа ерлар	109.5	4.9	
	Хўжаликка бириктирилган ерлар, жами	2196.6	100.0	
	Бегона ердан фойдаланувчилар	119.0		
	Массив ҳудудидаги жами ерлар	2315.6		

4-жадвал маълумотларидан кўринадикки массив умумий майдонининг 78.4.1 %ини ҳайдалма ерлар ташкил қилади. Дарахтзорлар майдони 8.3 га, бу эса умумий майдоннинг 0.4 %ини ташкил этади. Ер майдонининг таҳлили шуни кўрсатадики, массив ҳудудида 100.5 га майдонда бўз ер, ўтлоқ ва яйловлар мавжуд бўлиб, бу ерларнинг бир қисмини келажакда қишлоқ хўжалигида фойдаланиш учун ўзлаштириш мумкин. Булар фойдаланиладиган ер майдонларини кенгайтиришнинг ички имкониятлари ҳисобланади. Қишлоқ хўжалик ерлари 1831.1 гектар бўлиб умумий ер майдонининг 83.4 % ташкил қилади. Массив ҳудудидан 23 та фермер хўжаликларига бириктириб берилган ерлар майдони гектарни ташкил қилмоқда. Фермер хўжаликларининг ўртача ер майдони 82.0 гектарни ташкил қилади.

1.6. Деҳқончилик тавсифи

Массивда фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликларининг ишлаб чиқариш фаолиятининг 2012 йил маълумотлари бўйича таҳлили шуни кўрсатадики, асосий деҳқончилик тармоғи пахтачилик ва ғаллачилик ҳисоблангани ҳолда, боғдорчилик, пиллачилик ҳам мавжуд бўлиб бу тармоқлар ҳам ивожланмоқда. Деҳқончиликнинг асосий кўрсаткичларидан бири бўлган экин майдонлари қуйидаги 5-жадвалда келтирилган.

Фермер хўжаликларида қишлоқ хўжалик экинлари таркиби

г/р	Экинлар тури	Экин майдон- лари, га	Шу жумладан, % ҳисобида
1.	Пахта	937.1	55.0
2.	ғалла	596.4	35.0
3	полиэ экинлари	34.1	2.0
4	сабзавот	34.1	2.0
5	Ем-хашак экинлари	102.2	6.0
	жами	1703.9	100.0

Юқоридаги жадвалдан кўриниб турибдики ҳайдалма ерларда пахта экини билан банд майдон 937.1 га бўлиб, умумий экин майдонларининг 55 %ни ташкил қилади. Дон майдонлари ҳам умумий экинларнинг 596.4 гектарини ёки 35 % ни ташкил этади. Полиэ экинлари, сабзавот ва ем-хашак экинларининг майдони 170.4 гани ёки экин майдонининг 10.0 %ни ташкил этади.

Ишлаб чиқаришни таҳлил қилишда экин майдонларининг миқдори билан бирга етиштирилган маҳсулотнинг миқдори, ҳосилдорлик кўрсаткичлари ҳам муҳим аҳамиятга эга. Қуйидаги 6-жадвалда деҳқончилик маҳсулотларини етиштириш бўйича маълумотлар келтирилган.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари

№	Экинлар тури	Майдони, га	Ҳосилдорл ик, ц	Ялпи маҳсулот ҳажми, т
1	Пахта	937.1	26.8	2511
2	ғалла	596.4	39.3	2344
3	сабзавот	34.1	136.0	464
4	Полиэ экинлари	34.1	234.0	798
5	Ем-хашак экинлари, жами: Ш.ж.: Маккажўхори дон учун беда	102.2 40.2 62.0	 45.0 130.0	 181 806
	Жами экин майдони	1703.9		

Фермер хўжаликларида 2012 йил 1 январгача 187 нафар меҳнатга қобилиятли киши мавжуд бўлган. Шундан 95 киши тўғридан-тўғри фермер хўжаликларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришида қатнашган. киши эса бошқа ишлар билан банд бўлган. Хўжаликда жами қишлоқ хўжалиги ерлари майдони 1831.1 гектарни ташкил этади ёки ҳар бир меҳнатга қобилиятли одамга 9.8 га фойдаланиладиган ер майдони 9.1 га ҳайдалма ер майдони тўғри келади.

Массивда фермер хўжаликларига бириктирилган ҳайдалма ерлардан ташқари 8.3 га майдонда боғлар ва узумзорлар мавжуд.

Массивда боғдорчилик майдонлари ва бошқа қишлоқ хўжалик ерларидан олинаётган маҳсулотлар миқдори 7-жадвалда келтирилган.

7- жадвал

Қишлоқ хўжалик ер турлари таркиби, ҳосилдорлиги ва ялпи маҳсулоти				
№	Қишлоқ хўжалик ер турлари	Майдони, га	Ҳосилдорлик, ц/га	Ялпи маҳсулот, т
1	боғлар	5.5	125.0	69
2	узумзорлар	0.5	96.0	48
3	тутзор	2.3	64.0	15
	жами	8.3		

7-Жадвалдаги маълумотларга кўра, боғлар ва узумзорлардан олинаётган ҳосилдорлик бугунги кун талабидан анча паст.

1.7. Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг асосий иқтисодий кўрсаткичлари

Массивнинг ишлаб чиқариш фаолиятини баҳолаш учун асосан иқтисодий самарадорлик кўрсаткичларини таҳлил қилиш лозим.

Сотиладиган қишлоқ хўжалик маҳсулотлари қиймати

№	Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари номи	Миқдори, тонна	Ўлчов бирлиги харид нархи, минг сўм	Умумий қиймати, минг сўм
1	2	3	4	5
1	пахта	2511	800	2008800
2	буғдой	2344	300	703200
3	сабзавот	464	500	232000
4	полиз	798	500	399000
5	мева	69	500	34500
6	узум	4.8	500	2400
7	Маккажўхори дони	181	500	90500
8	пичан	806	100	80600
	Дехқончилик бўйича жами			3551000
	Гўшт	29	9000	261000
	Сут	313	1500	469500
	Пилла	1	5000	5000
	Чорвачилик бўйича жами			735500
	Массив бўйича хаммаси			4286500

Массивда фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликларининг асосий ишлаб чиариш кўрсаткичлари 9-жадвалда келтирилган.

Массивда фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликларининг асосий иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари

№	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	Миқдори
1.	Ялпи маҳсулот қиймати	Минг сўм	4286500
2.	Ишлаб чиқариш харажатлари	Минг сўм	3300605
	Соф даромад	Минг сўм	985895
	Рентабеллик	%	29.9

9-жадвалдаги маълумотлардан кўриниб турибдики, 2012 йил якунлари бўйича фермер хўжаликларида етиштирилган махсулотнинг умумий қиймати 7684100 минг сўмни, ишлаб чиқариш харажатлари 6070439 минг сўмни , соф даромад 1613661 минг сўмни ва самарадорлик кўрсаткичи 26.6 % ни ташкил этган. Массивда фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликларининг ишлаб чиқариш фаолияти кўрсаткичлари унчалик юқори эмаслиги бир катор омиллар билан изоҳланади:

Биринчидан, фермер хўжаликларига бириктирилган ер майдонлари ўлчамлари унчалик катта бўлмаганлиги сабабли улар етарли миқдорда даромад оломайдилар;

Иккинчидан, даромад юқори бўлмаганлиги сабабли фермер хўжаликларида замонавий технологиялар ва қишлоқ хўжалик техникасини сотиб олиш имконияти йўқ;

Учинчидан, массив ҳудудида 100.5 га майдонжа бўз ерлар ва яйлов-пичанзорлар мавжуд бўлиб амалда улардан ҳеч қандай махсулот олинмайди.

Юқоридаги таҳлил асосида қуйидаги ҳулосаларни қилиш мумкин:

1. Фермер хўжаликларининг ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш керак;

2. Амалда ишлатилмаётган 100.5 га майдондаги бўз ерлар ва яйлов-пичанзорларни қайта ўзлаштириш ва ишлаб чиқаришга киритиш керак;

3. Фермер хўжаликлари экин майдонлари таркибини қайта кўриб чиқиш ва унда тупроқларнинг унумдорлик қобилиятидан келиб чиқиб озиқ-овқат ва ем-хашак экинлари салмоғини ошириш мақсадга мувофиқ.

2-БОБ. Массивда фермер хўжаликлари ер участкалари ўлчамларини оптималлаштириш лойиҳаси

2.1. Фермер хўжаликлари ишлаб чиқариш йўналишлари сони ва майдонини аниқлаш

1. Бугунги кунда республика ҳукумати томонидан қишлоқ хўжалиги соҳасида ислохотларни амалга оширишда фермер хўжаликларини ташкил этиш ва ривожлантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан республика Президентининг 2012 йил 22 октябрда қабул қилинган “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятини ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ–4478 Фармони ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 31 январдаги №22-сонли қарори асосида қабул қилинган “Фермер хўжалигининг ер майдонини мақбуллаштириш ва уни тугатиш тартиби тўғрисида Низом”да фермерлик ҳаракатини ривожлантиришда ўзини ўзи бошқаришнинг демократик тамойилларга таянадиган таъсирчан тизимини ташкил этишга оид муҳим вазифалар белгилаб берилди. Ушбу Фармонда кўзда тутилган вазифалардан бири бу кўп тармоқли фермер хўжаликларини ташкил қилишдир. Кўп тармоқли фермер хўжалиги ташкил этилиши пайтида ер участкаларини узоқ муддатли ижарага олиш шартномасида белгиланган асосий ихтисослашув йўналишидан бошқа соҳаларда ишлаб чиқаришни ташкил этиб, маҳсулот ишлаб чиқаришни йўлга қўйган фермер хўжаликлари ҳисобланади. Бунда фермернинг асосий йўналишига боғлиқ бўлмаган бошқа тармоқларни ташкил этиши муҳим аҳамият касб этади. Масалан, чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжалиги ўз фаолиятида қўшимча тармоқлар фаолиятини йўлга қўйиши мумкин. Бу эса ўз навбатида, юқорида биз таъкидлаган аҳолини иш билан таъминлаш, уларнинг турмуш шароитини яхшилаш, бир сўз билан айтганда, иқтисодиётимизни юксалтиришга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги қонунига

асосан “Фермер хўжалиги –ўзига танлов асосида узоқ муддатли ижарага берилган ер участкаларидан фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқариши билан шуғулланувчи юридик шахс ҳуқуқларига эга бўлган мустақил хўжалик юритувчи субъектдир. Ер тўғрисидаги қонун ҳужжатларига асосан фермер хўжаликлари қуйидаги тартибда ташкил этилади.

1. Чорвачилик маҳсулотлари етиштиришга ихтисослашган фермер хўжалиги ўзининг бизнес режасида назарда тутилган камида 30 шартли бош чорва молларини боқиш шартлари билан ташкил этилади. Бунда шартли равишда ҳар бир бош мол ҳисобига қуйидаги коэффицентлардан фойдаланилади: Қорамоллар (сигирлар, новвослар) ва отлар учун – 1,0, ёш қорамоллар учун –0,6, қўй ва эчкилар учун –0,1, чўчқалар учун –0,3 ҳамда паррандалар учун –0,025.

Фермер хўжалигига бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами, ҳар бир шартли бош чорва молига ҳисоблаганда: Андижон, Наманган, Самарқанд, Тошкент, Фарғона ва Хоразм вилоятларидаги суғориладиган ерлардан – камида 0,30 гектардан, Қорақолпоғистон республикаси, Бухоро, Қашқадарё, Жиззах, Навоий, Сурхондарё ва Сирдарё вилоятларида суғориладиган ерларда – камида 0,45 гектардан, суғорилмайдиган (лалмикор) ҳайдалма ерлардан камида 2 гектардан ер ажратиш лозимлиги қонун ҳужжатларида белгиланган.

Деҳқончилик маҳсулотларини етиштиришга ихтисослашаётган фермер хўжаликларига ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами: пахтачилик ва ғаллачилик учун – камида 30 гектарни; боғдорчилик, узумчилик сабзавотчилик ва бошқа экинлар етиштириш учун камида 5 гектарни ташкил қилади.

Ер участкаси фермер хўжалигига имкони борича ягона мавзе бўйича, контурлар яхлитлиги сақлаб қолинган ҳолда берилади, участка чегаралари суғориш тармоқлари, коллекторлар, йўллар ва бошқа топографик элементлар бўйича белгиланади. Фермер хўжалигига берилаётган ер участкаси бошқа

ердан фойдаланувчиларнинг ердан фойдаланишлари учун ноқулайликлар вужудга келтирмаслиги керак. Юқорида келтирилган талаблар ва ширкат хўжалигининг амалда мавжуд бўлган қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришидаги йўналишларини, сони ва бириктирилаётган ер участкасининг майдони аниқланади.

Республика ҳукумати томонидан қабул қилинган бир қатор норматив ҳужжатларда фаолият юритаётган фермер хўжаликларини ер майдонларини инвентаризациядан аниқ ўтказиш, ер майдонларидан оқилона фойдаланишини таҳлил қилиш ва фермер хўжаликларининг молиявий ҳолатини танқидий таҳлил қилиш натижасида фермер хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш вазифаси қўйилди. Бу ишларни амалга оширишда фермер хўжаликларининг иш юритишни ташкил этилганлиги, техника ва техник воситалар билан таъминланганлигига алоҳида эътибор қаратилиши кўрсатиб ўтилди.

Фермер хўжаликларини лойиҳалашдан олдин хўжаликда мавжуд фермер хўжаликларини кўриб чиқамиз. Уларнинг ер майдонлари бўйича тавсифи қуйидаги 11-жадвалда келтирилган.

Массивда фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликларини ўрганиш натижасида шу хулосага келдикки фермер хўжаликлари бир нечта йўналишларда ихтисослашгангн бўлиб уларга бириктилган ер участкалари тарқоқ жойлашган. Бу эса ўз навбатида фермер хўжаликларида ишлаб чиқаришни ташкил қилишда бир қатор қийинчиликларини юзага келтиради.

Шу сабабли уларнинг майдон ўлчамларини оптималлаштириш керак деб ҳисоблаймиз.

10-жадвал

Мавжуд фермер хўжаликларининг ер турлари бўйича майдонлари

	Фермер	Ишлаб	Бирикти	Умумий			
--	--------	-------	---------	--------	--	--	--

№	хўжаликлар номи	чиқариш йўналиши	рилган контур рақами	ер майдони	Хайдалма ерлар	Кўп йиллик дарахт зорлар	Бошқа ерлар
1	Асан ота	Пахта-ғалла	4,140	82.25	79.75		2.5
2	Диёр ВТД	Пахта-ғалла	8	38.79	37.39		1.0
3	Суюн бобо	Пахта-ғалла	10,12	39.49	38.39		1.1
4	Дангал бобо	Пахта-ғалла- боғ	18,19,20,78, 80,137	118.28	111.28	5.5	3.5
5	Том Тум	Пахта-ғалла	119,180	86.12	83.72		2.4
6	Юлдуз	Пахта-ғалла	138к, 176	82.31	79.91		2.4
7	Санзор	Пахта-ғалла- боғ	147,149,150, 151,156,161, 164,167,168, 169,173,174, 117,119,124, 127, 125,135	376.89	365.39	3.3	8.2
8	Ўринбой ўғли Турсун	Пахта-ғалла	162	41.13	38.63		2.5
9	Ўткир	Пахта-ғалла	27,31к, 86к	44.57	42.57		2.0
10	Дўстбек Каримов	Пахта-ғалла	27к,61	16.39	11.39		5.0
11	Холмуродо в Умид	Пахта-ғалла	31к, 103, 105,67,70	188.05	155.05		3.0
12	Ойхорбеги	Пахта-ғалла	40	39.05	37.05		2.0
13	Парвоз	Пахта-ғалла	2,3,19,35,36,4 5,56,60,64,78	178.37	175.57		2.8
14	Бувихол она	Пахта-ғалла	85,86,88,97	66.73	64.13		2.6
15	Арнасой маржони	Пахта-ғалла	73,101	40.33	34.33		6.0
16	Куниш бобо	Пахта-ғалла	90,91,106	118.54	110.54		8.0
17	Фориш	Пахта-ғалла	95,142	83.69	77.69		6.0
18	Мурод Додоев	Сабзовотчил.	99	4.78	3.18		1.6
19	Зиётхол	Пахта-ғалла	108,139к	116.07	107.87		8.2
20	Дувлат	Пахта-ғалла	112	38.69	34.69		4.0
21	Мехнат обод	Пахта-ғалла	122,132	77.04	72.04		5.0
22	Чуя	Пахта-ғалла	130	35.88	32.38		3.5
23	Юлдуз	Пахта-ғалла	138к	43.11	39.91		3.2
	Жами			1817.6	1722.3	8.8	86.5

Ер майдонлари ўлчамлари оптималлаштирилган фермер хўжаликларининг массив ҳудудида жойлашиш тавсифи 11-жадвалда келтирилган.

11-жадвал

Ер майдонлари ўлчамлари оптималлаштирилган фермер хўжаликларининг ихтисослиги, сони ва майдонлари тавсифи

№	Бириктирилган контурлар	Умумий ер майдони, га	Шу жумладан		
			Хайдалма ерлар	Кўп йиллик дарахтлар	Бошқа ерлар
1	2,3,4,8,10,12	147.0	141.0		6.0
2	27,28,29,31,33,35,36,36, 37,38	146.0	138.4	5.1	2.5
3	16,18,20,179,180	144.7	142.2		2.5
4	147,149,152,154,158,161, 164,167,168,169,170,173, 174,176,182,183,184	161.8	152.3		9.5
5	45,46,54,56,57,58,59,60, 60,78,84	53.0	51.3		1.7
6	40,62,63,64	141.3	137.7	1.8	3.6
7	67,70,71,73,108	119.9	115.4		4.5
8	78,79,80,81,90,91	138.5	133.5	1.9	3.5
9	85,86,88,95,9,99	132.6	128.1		4.5
10	103,105,106	95.4	90.5		4.9
11	110,112,114	111.4	106.0		5.4
12	117,118,127,130,135,140	107.5	105.0		2.5
13	122,124,126	102.0	98.2		3.8
14	132,136,142	133.5	130.1		3.4
15		250.5	246.0		4.5
		1817.6	1715.7	8.8	84.3

Массив ҳудудида оптималлашган фермер хўжаликларини ташкил қилиш бўйича ҳудуднинг табиий иқлим шароитларини ва аҳоли зичлигини ҳисобга олган ҳолда 15 та фермер хўжаликлари лойиҳаланди. Бу фермер хўжаликларидан 13 таси пахта-ғаллачиликка, 1 таси пахта-ғалла – боғдорчиликка ва 1 таси пахта-ғалла-чорвачиликка ихтисослашган.

Фермер хўжаликларини ҳудудда жойлаштириш

Фермер хўжаликларини жойлаштириш учун қуйидагилар ўрганилади:

- чорвачилик бинолари, омборхоналар, устахоналар, гаражлар, дала шийпонлари, ёрдамчи хунармандчиликларнинг (ғишт заводлари, қурилиш, ёғ олиш, пишлоқ пишириш цехлари ва бошқ.) мавжудлиги, жойлашиши, аҳволи ва фойдаланиш имкониятлари аниқланади;

- фермер хўжаликларини жойлаштириш учун мўлжалланган ер массивларининг жойлашган ўринлари ва ҳимояланадиган ҳудудлар жойлашиши аниқланади, мавжуд фермер хўжаликлари белгиланади ва уларнинг чегараларига аниқлик киритилади;

- эрозияга учраган участкалар, эрозия манбаалари, эрозияга қарши иншоотларнинг ва ўрмон дарахтларининг мавжудлиги, яхшилашга муҳтож ва ўзлаштириб, қишлоқ хўжалигида фойдаланишга киритиш учун яроқли қишлоқ хўжалик ерлари аниқланади;

- мавжуд ирригация-мелиорация иншоотлари, лойиҳа-лаш объектини умумий фойдаланишдаги йўллар билан боғловчи йўллар тармоғи, сув таъминоти манбаалари, уларнинг аҳволи, таъмирлаш ва янги қурилиш зарурати ўрганилади;

- ерларнинг экологик аҳволи аниқланади (ифлослан-тирувчи манбааларга: саноат корхоналари, автомагистраллар ва бошқ. яқинлиги);

- ерларнинг жойлашган ўрнини ва сифатини ҳисобга олган ҳолда, фермер хўжаликларининг энг мақсадга мувофиқ ихтисосликлари минтақаларини аниқлаш;

- зарурат туғилганда фермер хўжаликлари қўрғонларини жойлаштириш учун майдончалар танланади.

План материалига барча ўзгаришлар туширилади, ерлар экспликациясига аниқлик киритилади. Фермер хўжаликларини =удудда жойлаштираётганда қуйидаги талаблар ҳисобга олиниши керак:

-Фермер хўжаликлари ердан фойдаланишларини бир бутун, ихчам ер участкасида, битта ариқнинг суғориш минтақасида, унга нафақат қишлоқ хўжалик ерларини, балки, шу ерда бор ўрмонлар, бутазорлар, сув ҳавзаларини ва бошқаларни ҳам қўшиб лойиҳалаш керак;

-Фермер хўжалиги иложи борица ердан фойдаланишнинг полоса-полоса бўлиб, бўлиниб жойлашишига йўл қўймаслик керак (ишлаб чиқариш заррати шуни такоза этган вазиятлар бундан мустасно);

- Ер участкага мустақил келиш йўли бўлиши керак. У сув манбаси ёки ундан фойдаланиш имконияти билан таъминланади;

- Фермер хўжалиги ердан фойдаланишларни гуруҳлаб, махсулотларни ишлаб чиқариш, сақлаш, қайта ишлаш ва сотиш, моддий-техника таъминоти, қурилиш, техникавий, агрокимёвий ва бошқа хизмат кўрсатишлар бўйича хўжаликлараро кооперацияни ривожлантиришни ҳисобга олиб, жойлаштириш керак;

-Фермер хўжаликлари ердан фойдаланишларини қишлоқ хўжалик корхоналари ҳудудларида, ҳудудни хўжаликда ички оқилона ташкил этиш талабларини ҳисобга олиб жойлаштириш керак.

Мавжуд ер эгалари ва ердан фойдаланишларнинг ихчамлиги бузилмаслиги, қишлоқ хўжалик корхонаси эгалигида қоладиган ерлардан фойдаланишни ташкил этиш шароити ёмонлашмаслиги, ноқулайликлар келиб чиқмаслиги, ердан фойдаланишларнинг бутунлиги бузилмаслиги керак. Массив ҳудудидаги мавжуд фермер хўжаликлари ер майдонларини

оптималлаштириш лойиҳасини ишлаб чиқиш натижасида 15 та фермер хўжаликлари ҳудудда жойлаштирилди. Жойлаштириш натижалари қуйидаги 12 - жадвалда келтирилган.

12-жадвал

Лойиҳаланаётган фермер хўжаликларининг жойлашув тавсифи

№	Фермер хўжаликлари ихтисослиги	Умумий майдони	Хайдалма ер	Кўп йиллик дарахтлар	Бошқа ерлар	Массив ҳудудида жойлашган ўрни
1	Пахтачилик-ғаллачилик	147.0	141.0		6.0	Шимолий-ғарбий қисмида
2	Пахтачилик-ғаллачилик	146.0	138.4	5.1	2.5	шимолий қисмида
3	Пахтачилик-ғаллачилик	144.7	142.2		2.5	Шимолий қисмида
4	Пахтачилик-ғаллачилик	161.8	152.3		9.5	Шимолий қисмида

12-жадвалнинг давоми						
5	Пахтачилик- ғаллачилик	53.0	51.3		1.7	Марказий қисмида
6	Пахтачилик- ғаллачилик	141.3	137.7	1.8	3.6	Марказий қисмида
7	Пахтачилик- ғаллачилик	119.9	115.4		4.5	Жанубий қисмида
8	Пахтачилик- ғаллачилик	138.5	133.5	1.5	3.5	Шарқий қисмида
9	Пахтачилик- ғаллачилик	132.6	128.1		4.5	шарқий қисмида
10	Пахтачилик- ғаллачилик	95.4	90.5		4.9	Шимолий шарқий қисмида
11	Пахтачилик- ғаллачилик	111.4	106.0		5.4	Шимолий шарқий қисмида
12	Пахтачилик- ғаллачилик	107.5	105.0		2.5	Шимолий шарқий қисмида
13	Пахтачилик- ғаллачилик	102.0	98.2		3.8	Марказий қисмида
14	Пахтачилик- ғаллачилик	133.5	130.1		3.4	Шимолий қисмида
15	Пахтачилик- ғаллачилик	250.5	246.0		4.5	Шимолий – шарқий қисмида
	жами	1817.6	1715.7	8.3	93.6	

Фермер хўжаликлари ер участкалари ҳудудда жойлаштирилгач уларга бириктирилган экин ерларида экиладиган экинлар таркиби ва майдони аниқланади (13-жадвал).

13-жадвал

Фермер хўжаликларидаги экин турлари таркиби ва майдонлари

№	Экинлар тури	Экин майдонлари, га	Шу жумладан, % ҳисобида
1	пахта	895.4	52.0
2	ғалла	596.7	35.0
3	полиз экинлари	68.9	4.0
4	сабзовот	52.0	3.0
5	ем-хашак экинлари	103.3	6.0
жами		1716.3	100.0

Юқоридаги 13-жадвалга нисбатан фермер хўжаликларида экиладиган экин турлари майдони аниқланди. Унга кўра йирик фермер хўжаликларида сабзавот, полиз, картошка экинлари ҳам экилишини ҳисобга олинди. Бунда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 20 октябрь 2008 йилдаги “Озиқ овқат экинлари экиладиган майдонларни оптималлаштириш ва уларни етиштиришни кўпайтириш чора тадбирлари тўғрисида” ги фармонида кўра пахта экиладиган далаларни камайтириш ҳисобидан бошоқли дон экинлари учун мўлжалланган майдонларни қарийиб 50 минг гектарга кўпайтириш, шунингдек, сабзавот, мойли ўсимликлар ва бошқа озиқ овқат экинлари экиладиган ерларни янада кенгайтириш кўзда тутилган.

14-жадвал

Т.р	Кишлоқ хўжалик экин ва ер турлари	Майдони, га	Ҳосилдорлик ц/га (мавжуд*10- 15%)	Ялпи ҳосил, тонна
1	Пахта	895.4	28.0	2507
2	Бугдой : дони сомони	596.7	42.0 30.0	2506 1790
3	Сабзавот	52.0	160.0	832
4	Полиз экини	68.9	250.0	1723
5	Ем-хашак экинлари: 1.Маккажухори :дони пояси 2. Беда	103.3 41.2 62.1	50.0 200 150.0	206 802 932
6	Боғ	5.5	140.0	77
7	Узум	0.5	120.0	6
8	Тутзор	2.3	70.0	16
	Жами	1724.6		

2.3 Фермер хўжаликларига ер ажратиш ҳужжатларини расмийлаштириш

Ер тузишдаги қонун ҳужжатларига асосан қайта ташкил этилаётган қишлоқ хўжалик корхонаси ер участкалари махсус комиссия томонидан ўтказилган танлов якунлари ва уларнинг фермер хўжаликлари ер майдонларидан оқилона фойдаланишгани, техник воситалари мавжудлиги ва фермер хўжалигининг молиявий аҳволини таҳлил қилиш натижалари, фермер хўжалигида меҳнатни ташкил қилиш аҳволи ўрганиб чиқилади. “Ер участкаларини фермер хўжаликларига узоқ муддатли ижарага бериш тартиби тўғрисидаги Низом” га ер участкаларини бириктириш куйидаги тартибда амалга оширилади. Туман ҳокимининг танлов ўтказиш бўйича қарори маҳаллий оммавий ахборот воситаларида эълон қилинади. Танловда қатнашиш учун юридик ёки жисмоний шахслардан эълонда белгиланган муддат ичида тегишли аризани қабул қилинади. Фуқороларнинг аризалари махсус дафтарда рўйхатдан ўтказилади. Танлов комиссияси танловни икки босқичда ўтказади. Унинг биринчи босқичида ер участкасини олишга давогарнинг имкониятлари (мутахассислиги, маълумот, қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришидаги иш стажи, техниканинг мавжудлиги, моддий маблағлари, давлат харид режаларини бажариш даражаси ва бошқалар), иккинчи босқичда комиссия аъзолари билан ер участкасини олишга давогар ўртасида суҳбат ўтказилади. Танловнинг икки босқичи якунига кўра энг кўп балл тўплаган шахс танлов ғолиби деб эълон қилинади ва комиссия қарори баённома билан расмийлаштирилади ва туман ҳокимига тақдим қилинади. Туман ҳокими комиссия қарори асосида фермер хўжалиги ер участкасини оптималлаштириш тўғрисида қарор чиқаради, ушбу қарорни ҳамда танлов комиссияси иши натижаларини вилоят ҳокими бошчилиқ қиладиган ер участкалари бериш масалаларини кўриб чиқувчи вилоят комиссиясига тасдиқлаш учун юборади. Вилоят ҳокими бошчилигидаги комиссия тақдим этилган ҳужжатларни кўриб чиқади ва туман ҳокимининг фермер хўжалиги ер участкаси ўлчамини оптималлаштириш тўғрисидаги қарорни тасдиқлаш

(рад этиш) ҳақида қарор қабул қилади. Фермер хўжалигини юритиш учун ер участкаси бериш тўғрисида қарор қабул қилингандан сўнг ер ресурслари ва давлат кадастри хизмати томонидан беш кун муддатда ер участкасини ижарага бериш бериш шартномаси тайёрланади. Шартнома туман ҳокими ва фермер хўжалиги бошлиғи томонидан имзоланади. Шартномага унинг ажралмас қисми сифатида фермер хўжалиги ер участкасининг харитаси илова қилинади. Унда жойдаги барча ҳолатлар тўлиқ кўрсатилади. Шартнома тузилгандан кейин беш кун муддатда ер ресурслари ва давлат кадастри хизмати вакили чегарадош ерлар вакиллари иштирокида ижарага берилган ер участкаси чегарасини кўрсатади. Ерларни кўрсатиш далолатнома билан расмийлаштирилади. Унда фермер хўжаликлари ерлари таркибига кирадиган ерлар контурлари кўрсатилади, ижарага берилаётган ер участкаси чегаралари жойнинг қайси элементлари бўйлаб ўтиши ва бошқалар тавсифланади. Далолатнома туман ер ресурслари ва давлат кадастри бўлими вакили, чегарадош ер эгаликлари ва ердан фойдаланувчилар вакиллари ҳамда фермер хўжалиги бошлиғи томонидан имзоланади. Далолатнома икки нусхада тузилади, улардан биттаси туман ер ресурслари ва давлат кадастри бўлимида, иккинчиси фермер хўжалиги бошлиғида сақланади. Ерларни ижарага беришни расмийлаштириш ишлари тугаллангач ер тузиш йиғмажилди тайёрланади. Унда қуйидаги ҳужжатлар мавжуд бўлади:

1. Фуқоронинг фермер хўжалиги ташкил этиш тўғрисидаги аризаси⁴
2. Ер участкалари бериш масалаларини кўриб чиқиш бўйича туман комиссияси ёки мазкур комиссия томонидан ўтказилган танлов яқунлари тўғрисида баённома;
3. Туман ҳокимининг фермер хўжалигига ер участкасини ижарага бериш тўғрисидаги қарори;
4. Фермер хўжалигининг ер участкаси чегараларини жойда кўрсатиш кўрсатиш далолатномаси;
5. Ер участкасини узоқ муддатли ижарага олиш шартномаси;
6. Ер участкаси тарҳи.

Фермер хўжалиги ер участкасини ижарага беришни расмийлаштириш бўйича ер тузиш йиғмажилди 2 нусхада тайёрланади, улардан биттаси туман ер ресурслари ва давлат кадастри бўлимида, иккинчиси фермер хўжалиги бошлиғида сақланади.

**“Парвоз Д” фермер хўжалиги мисолида майдон оптималлаштирилган
ер участкаларини фермер хўжалигига бириктириш**

ҲУЖЖАТЛАРИ

“Иқбол” массиви ҳудудида

(хўжалик номи)

*фермер хўжаликлари ер майдонлари
ўлчамларини оптималлаштириши
бўйича комиссия раиси туман ҳокимининг
биринчи ўринбосари Ш.Д. Жумаевга
Иқбол қишлоғида яшовчи фуқаро
Б.О.Норматов томонидан*

А Р И З А

*Менга, “Иқбол” массиви ҳудудидаги 16,18,20,179,180 контурларда
жойлашган 144.7 гектар ер участкасида фермер хўжалиги ташкил
этиши учун танловда қатнашишига рухсат беришингизни сўрайман.*

Ўзим ҳақимда қуйидагиларни билдираман:

*Маълумотим – олий, агроном-олим, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши бўйича
25 йиллик иш стажига эгаман*

(маълумоти, мутахассислиги, иш тажрибаси ва стаж, шу жумладан қишлоқ хўжалигида)

*ташкил этиладиган фермер хўжалиги ходимлари тўғрисидаги маълумотлар:
аъзолар сони 18 киши, барчаси қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши бўйича
етарли тажриба ва малакага эга*

(ходимлар сони уларнинг билими, иш тажрибаси ва стаж, шу жумладан қишлоқхўжалигида)

*Ўз навбатида бириктирилган ер участкасидан юқори ҳосил олиши, қишлоқ
хўжалиги экинлари ҳосилдорлигини (уч йилда ўртача ҳисоблаганда) ернинг
кадастр баҳосидан кам бўлмаган миқдорда таъминлаш, «Сув ва сувдан
фойдаланиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг 35-
моддасига мувофиқ сув объектларидан фойдаланиш мажбуриятларини
бажариши, қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлардан Ер кодексининг 48-
моддасига мувофиқ фойдаланиш мажбуриятларини бажариши, туман қишлоқ
ва сув хўжалиги бошқармаси томонидан тасдиқланган қишлоқ хўжалиги
экинларини жойлаштириши схемасига риоя қилган ҳолда 10 йил мобайнида
ишлаб чиқариши ихтисослашувини ўзгартирмаслик, алмашлаб экишига риоя
қилган ҳолда давлат эҳтиёжлари учун махсулот сотиши, кредиторлик
қарзларини муддатларида тўлаш, шунингдек комиссия томонидан қўйилган
бошқа шартларни бажариши мажбуриятини ўз зиммамга оламан.*

(сана)

(имзо)

Фермер хўжалигини юритиш учун
ер участкаси бўйича тендер (танлов)
ғолибини аниқлаш тўғрисида

Зомин туман “Иқбол” массивида фермер хўжаликлари ер майдонларини
оптималлаштириш комиссияси
комиссия номи)

комиссия йиғилишининг
“Иқбол” кишлоғи

Раислик қилди:

Қатнашдилар:

66 - сонли баённомаси
«20» 12 2012 йил

Ш.Б.Жумаев

(комиссия раиси Ф.И.Ш)

У. Қораев

(комиссия аъзоси Ф.И.Ш)

И.Садиев

(комиссия аъзоси Ф.И.Ш)

КУН ТАРТИБИ

1. “Иқбол” массиви ҳудудида фермер хўжаликларини ташкил этиш бўйича
ўтказилган танлов якунлари тўғрисида.

Кун тартибидаги масала юзасидан комиссия раиси Ш.Б.Жумаевнинг
ахбороти эшитилди.

Кун тартибидаги масалани муҳокама қилиб комиссия

ҚАРОР ҚИЛАДИ:

“Иқбол” массиви ҳудудида фермер хўжаликларни ташкил этиш учун
ўтказилган танлов натижалари қуйидагича тадиқлансин.

№	Танлов ғолиби (Ф.И.Ш)	Ер лойиҳаси №	Майдони, га	Тўплаган балли
1	<i>Б.О.Норматов</i>	1	144.7	74
2	<i>К.Ж.Примов</i>	2	146.0	73
3	<i>П.О.Жондорев</i>	3	161.8	71
4	<i>Х.З.Ғоипов</i>	4	53.0	76

Комиссия раиси

(имзо)

Ш.Б.Жумаев

(Ф.И.Ш)

Комиссия аъзолари :

(имзо)

У.Қораев

(Ф.И.Ш)

И. Садиев

(Ф.И.Ш)

2012 йил «25» декабр

№ 86 - сонли

Зомин шаҳри

Туман ҳудудидаги «Иқбол» массивида фермер хўжалигини ташкил этиш учун тендер танловида ғолиб чиққан фуқароларга ер майдонлари ажратиш ҳақида

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 22.10 даги ПФ–4478-сонли Фармони ҳамда вилоят ҳокимининг 2012 йил «28» 10 даги 65-сонли қарори, Зомин тумани ҳокимининг 2012 «06» 11 даги -71-сонли қарорига асосан, ҳамда тумандаги «Иқбол» массивида фермер хўжалири ер участкалари майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш бўйича комиссия йиғилишининг 2012 йил «20» 12 даги 66 – сонли баённомасини кўриб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси «Ер кодекси»нинг 6-моддасига асосан

Қ А Р О Р Қ И Л А М А Н:

1. Тумандаги «Иқбол» массивида фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини оптималлаштириш бўйича комиссия йиғилишининг 2012 «20» 12 даги 66 – сонли баённомаси тасдиқлансин.
2. «Иқбол» массивида ер майдонлари ўлчамлари оптималлаштирилган фермер хўжаликларини тендер танловида ғолиб чиққан фуқароларга ижара шартномаси асосида 49 йил муддатга қўшимча ер майдонлари ажратиб бериш белгиланган тартибда 1 ва 2 – иловага асосан ажратиб берилсин.
3. Тендер танловида ғолиб чиққан фуқароларга туман деҳқон ва фермер хўжаликлари вакилликка аъзо бўлиб иш ташкил қилиш, ажратиб берилган ер майдонларидан белгиланган мақсадда ва самарали фойдаланиш, туман ҳокимлиги билан келишмасдан капитал қурилиш қилмаслик, режада белгиланмаган такрорий экинларни экмаслик вазифалари топширилсин, акс ҳолда Ўзбекистон Республикаси «Ер кодекси» нинг 36,40 моддаларининг бандлари ва фермер хўжалигини ер участкасини узоқ муддатли ижара шартномасининг 6 боб 17 бандидаги ҳолатлар содир этилганда ерга эга бўлган ижара шартномаси бекор қилинсин.
4. Туман статистика бўлими (*Ж.Собиров*) га янги ташкил этилаётган фермер хўжаликларига ном гувоҳномаларини олиб бериш чора-тадбирларини белгилаш вазифаси топширилсин.
5. Туман ҳокимлиги ҳузуридаги Тадбиркорлик субъектларини рўйхатдан ўтказиш инспекцияси (*П.Химматов*) га янги ташкил этилаётган фермер хўжаликларини белгиланган тартибда солиқ ва статистика органларида ҳисобга қўйиш ҳамда муҳр ва тамға тайёрлаш учун рухсатнома бериш вазифаси юклатилсин.

6. Ушбу қарор қабул қилиниши муносабати билан туман ер ресурслари ва давлат кадастри бўлими бошлиғи (*У. Қораев*)га туман ер хисоботиға тегишли ўзгаришлар киритиш, фермер хўжаликлариға ер кадастр хужжатларини тайёрлаб бериш ва ажратилаётган ерларнинг чегарасини кўрсатиб бериш вазифалари топширилсин.

7. Туман ҚСХБ, туман МТП, туман ДФУ вакиллиги, Агрокимё таъминот туман бўлими раҳбарларига фермер хўжаликлариға айлантирилаётган хўжаликларида ўзларини муқобил хизмат кўрсатиш бўлимларини ташкил этиш вазифаси юклатилсин.

8. Ушбу қарор тасдиғини халқ депутатлари туман Кенгашининг навбатдаги сессияси ва вилоят ҳокимлигидан сўралсин.

9. Мазкур қарорни бажарилишини назорат қилишни ўз зиммамда қолдираман.

Ҳоким

Б. Маманов

Қишлоқ хўжалиги корхонасини фермер хўжаликларига айлантиришда ер
участкасини узоқ муддатли

ижарага бериш

Ш А Р Т Н О М А С И

Ушбу Шартнома намунаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 5-
январ №8-сонли қарори билан тасдиқланган

*Қишлоқ хўжалиги корхонасини фермер хўжаликларига айлантиришда ер
участкасини узоқ муддатли ижарага бериш*

Ш А Р Т Н О М А С И

2013 йил “02” январ

548- сон

Кейинги ўринларда “Ижарага берувчи” деб аталадиган Жиззах вилояти Зомин тумани ҳокимлиги номидан ҳоким **Б. Маманов** бир томондан ва туман ҳокимининг 2012 йил “25” 12 даги 85- сонли қарори билан ташкил этилган, кейинги ўринларда “Ижарачи” деб аталадиган “Парвоз Д” фермер хўжалиги бошлиғи

Б.О.Норматов

(хўжаликнинг номи, хўжалик бошлиғининг исми, фамилияси ва отасининг исми)

иккинчи томондан ушбу Шартномани қуйидагилар тўғрисида туздилар.

I.Шартнома мавзуси

1. Ижарага берувчи Зомин тумани ерларидаги 144.7 гектар ер участкасини 2013 йил «02» 01 дан бошлаб 49 йил муддат билан узоқ муддатли ижарага беради. Ижарачи эса ижарага қабул қилиб олади.

Ер участкаси чегаралари ушбу Шартноманинг ажралмас қисми ҳисобланадиган илова қилинаётган фермер хўжалиги ерларининг тархида кўрсатилган.

2.Ер участкаси _____*деҳқончилик (пахта-ғалла)*_____

(ихтисослашуви)

фермер хўжалигини юритиш учун узоқ муддатли ижарага берилмоқда.

3.Ер участкаси қуйидаги экин майдонларидан иборат:

суғориладиган экин майдони 142.2 гектар;

лалми экин майдони _____ гектар;

боғлар _____ гектар;

токзорлар _____ гектар;

пичанзор ва яйловлар _____ гектар;

суғориш тармоқлари, дренажлар, йўллар 2.7 гектар;

иморатлар _____ гектар;

бошқа ерлар _____ гектар.

4.Суғориладиган ерларнинг сифат бўйича ҳолати:

сув билан таъминланганлиги 95 %

суғориб келинаётган муддати эскидан ;

экин экиб келинаётган муддати эскидан;

сув сингдирувчанлиги яхши;

эрозияга учраганлик даражаси кам;
тошлоқлилик даражаси кам;
шўрланганлик даражаси ўртача;
сизот сувларининг жойлашиш чуқурлиги 2-6 м;
тупроқнинг балл-бонитети 60 балл;
ернинг норматив бўйича қиймати 120678 минг сўм.
5. Ер участкасини фойдаланилганлик даражаси ўртача;
6. Сервитутлар йўқ.

II. Ижара ҳақини тўлаш

7. Ер учун ижара ҳақи Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан қишлоқ хўжалиги ерлари учун тасдиқланган муддатлар ва ставкалар бўйича ягона ер солиғи тарзида туман бюджетига тўланади.

8. Ижара ҳақининг ўз вақтида тўланмаганлиги учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда пеня ундирилади.

III. Ижарага берувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

9. Ижарага берувчи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

ушбу Шартномани ўзгартиришни ёки Шартнома шартлари Ижарачи томонидан бузилган тақдирда уни бекор қилишни белгиланган тартибда талаб қилиш;

ер участкасини қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолларда ва тартибда харажатларни ва етказилган заррани (шу жумладан бой берилган фойдани) тўлиқ қоплаш шарти билан давлат ва жамоат эҳтиёжлари учун олиш;

ер участкасидан фойдаланилганлик даражасини ва сервитутларни аниқлаш.

10. Ижарага берувчи қуйидагиларга мажбур:

ижарага олинган ер участкасини ушбу Шартномада белгиланган муддатларда натура ҳолида (ўз жойида) берилишини таъминлаш;

қишлоқ хўжалиги экинлари ва ўсимликларни суғориш учун ажратилган лимитларга мувофиқ сув берилишини таъминлаш;

Ижарачининг қонун ҳужжатларида белгиланган ҳуқуқларга риоя қилиш.

IV. Ижарачининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

11. Ижарачи қуйидаги ҳуқуқларга эга:

ер участкасида белгиланган мақсадда ва фермер хўжалиги уставига мувофиқ мустақил равишда хўжалик юритиш;

экилган ва ўтқазилган қишлоқ хўжалиги экинлари ва ўсимликларга, етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига ҳамда уларни сотишдан олинган даромадларга эгалик қилиш;

ер участкасидаги кенг тарқалган фойдали қазилмалар, ўрмонзорлар, сув объектларидан хўжалик эҳтиёжлари учун белгиланган тартибда

фойдаланиш, шунингдек ерларнинг бошқа фойдали хоссаларидан фойдаланиш;

ерларни суғориш, захини қочириш, агротехника ва бошқа мелиоратив ишларни амалга ошириш;

кишлоқ хўжалиги экинларини , ўсимликларни суғориш ва бошқа мақсадлар учун суғориш манбаларидан лимитларгм мувофиқ сув олиш;

Ижарага берувчи билан келишилган ҳолда, белгиланган тартибда ишлаб чиқариш мақсадидаги ҳамда бошқа иморат ва иншоотлар қуриш. Уларни қайта қуриш ва бузишни ер участкасининг белгиланган мақсадидаги ҳамда лойиҳа ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириш;

Ер участкаси олиб қўйилганда ўзига етказилган зарарни (шу жумладан бой берилган фойдани) ёки ер участкасидан ихтиёрий равишда воз кечилганда харажатларни ундириб олиш;

Ижарачи «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида ва бошқа қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳуқуқларга ҳам эгадир.

12. Ижарачи куйидагиларга мажбур:

ихтисослашувни 10 йил мобайнида сақлаш;

давлат эҳтиёжлари учун харид қилинадиган маҳсулотлар етиштиришни (ихтисосликни ҳисобга олгин ҳолда) ташкил этиш;

ерлардан белгиланган мақсадда оқилона фойдаланиш , тупроқ унумдорлигини ошириш, ишлаб чиқаришнинг табиатни муҳофаза қилиш технологияларини қўллаш, ўз хўжалик фаолияти натижасида ҳудудда экологик вазиятнинг ёмонлашишига йўл қўймаслик;

ишлаб турган ирригация ва мелиорация тармоқлари, муҳандислик коммуникацияларининг соз ҳолатда бўлишини таъминлаш;

ерларни муҳофаза қилиш бўйича Ўзбекистон Республикасининг Ер кодексида назарда тутилган тадбирлар комплексини амалга ошириш;

ер учун ижара ҳақини ўз вақтида тўлаш;

бошқа ер эгалари, ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва эгаларининг ҳуқуқларини бузмаслик;

ердан фойдаланиш бўйича белгиланган маълумотларни маҳаллий давлат ҳокимияти органларига ўз вақтида тақдим этиш;

бошқа ер эгалари , ердан фойдаланувчилар, ер участкалари ижарачилари ва эгаларига етказилган зарарни белгиланган тартибда тўлаш;

ўз зиммасига тўғри келадиган кредиторлик қарз улушининг тузилган шартномада белгиланган муддатларда тўланишини таъминлаш;

кишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигини (беш йил мобайнида ўртача ҳисобда) ернинг нормативдаги кадастр баҳосидан кам бўлмаслигини таъминлаш;

Ижарачи «Фермер хўжалиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида ва бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган боша мажбуриятларга ҳам эга.

V. Ер участкаси ижара шартномасини ўзгартириш ва бекор қилиш

13. Ушбу Шартнома томонларнинг келишувига биноан, томонларнинг келишувига эришилмаган тақдирда суд томонидан ўзгартирилиши ёки бекор қилиниши мумкин.

14. Ушбу Шартнома қуйидаги ҳолларда бекор қилиниши мумкин:

- фермер хўжалиги тугатилган тақдирда;
- агар хўжалик фаолиятини давом эттиришни хоҳловчи бирорта ҳам хўжалик аъзоси ёки меросхўр қолмаса;
- ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқидан ихтиёрий равишда воз кечилганда
- ер участкаси ижарага берилган муддат тугаганда ва ердан фойдаланиш ҳуқуқини тиклаш имконияти бўлмаганда;
- ердан белгиланган мақсадда, оқилона фойдаланилмаганда, нормативдаги кадастр баҳосидан мунтазам равишда (уч йил мобайнида) паст ҳосил олинганда;
- ерларнинг экологик ҳолати ижарачининг айбига кўра ёмонлашганда;
- ер участкаси белгиланган тартибда олиб қўйилганда;
- ижара ҳақи мунтазам равишда белгиланган муддатларда тўланмаганда;
- агар фермер хўжалиги ер участкасини олган вақтдан бошлаб бир йил мобайнида ишлаб чиқариш- хўжалик фаолиятига киришмаса;
- фермер хўжаликлари фаолиятини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари бир неча марта ёки бир марта қўпол равишда бузилганда;
- ушбу Шартнома шартлари бузилганда;
- амалдаги қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа шартлар бўйича.

VI.Томонларнинг жавобгарлиги

15. Томонлардан бири ушбу Шартнома шартларини бажармаганда ёки қонунчиликни мунтазам равишда бузганда иккинчи томон ушбу Шартноманинг белгиланган тартибда бекор қилинишини талаб этиш ҳуқуқига эга.

16. Бартараф этилиши мумкин бўлган ҳар қандай бузилиш Шартноманинг бекор қилинишига сабаб бўлмайди.

17. Томонлардан бири Шартномани бекор қилиш истаги тўғрисида иккинчи томонни Шартноманинг бекор қилиниш сабабларини асослаган ҳолда уч ой олдин ёзма равишда хабардор қилади.

VII. Низоларни ҳал қилиш

18. Ушбу Шартномадан фойдаланиш жараёнида пайдо бўладиган низолар қонун ҳужжатларига мувофиқ ҳал этилади.

19. Ушбу Шартнома Ижарага берувчи томонидан муддатидан олдин бекор қилинганда Ижарачи Ижарага берувчининг қароридан норози бўлган тақдирда ушбу қарор юзасидан судга шикоят қилишга ҳақлидир.

VIII.Шартноманинг алоҳида шартлари

кўзда тутилмаган

20. Ушбу Шартнома уч нусхада тузилади, улардан биттаси туман ҳокимлигида, иккинчиси –фермер хўжалигида , учинчиси –туман ер ресурслари хизматида сақланади.

Томонларнинг юридик манзиллари:

Ижарага берувчи:

*Зомин тумани
хокимлиги*

Ижарачи:

*«Парвоз Д» фермер
хўжалиги*

Томонларнинг имзолари:

Ижарага берувчи-

Зомин

тумани ҳокими

Ижарачи-

«Парвоз Д»

фермер хўжалиги бошлиғи

имзо ўрни

имзо ўрни

« Парвоз Д» фермер хўжалиги ер участкаси чегаралари

ТАРХИ

Чегарадош ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар

А дан Б гача _____

Б дан В гача _____

В дан Г гача _____

Миқёс 1:10 000

Ижарачи

Фермер хўжалиги рахбари

(имзо)

М.Ў

Туман ер ресурслари

хизмати рахбари

М.Ў

Ижарага берувчи

туман хокими

(имзо)

М.Ў

У.Қораев

(исми, шарифи)

«Парвоз Д» фермер хўжалигига ажратилган ер майдонларини жойида
кўрсатиш

ДАЛОЛАТНОМАСИ

2013 йил «05»01

5- сонли

Иқбол

ҚИШЛОҒИ

(тузилган жой)

Мен, У.Қораев – туман ер ресурслари ва давлат кадастри бўлими
бошлиғи

—
(далолатнома тузувчининг фамилияси, исми, отасининг исми, иш жойи, лавозими)

Зомин тумани хокимининг 2012 й. «25» 12 даги 86- сонли қарорига асосан
«Иқбол» массиви ҳудудида жойлашган «Парвоз Д» фермер хўжалигига
ажратилган жами 144.7 гектар;

Шундан ер турлари бўйича:

Номи	Контур Р т/р	Майдони, га	Номи	Контур т/р	Майдони, га
Сувли хайдаладиган	16,18,20 ,179,180	142.2	Қурилиш билан банд ерлар	-	-
	-	-	Бошқа ерлар	-	-
Лалми хайдаладиган	-	-	Мелиоратив қурилиш	-	-
Боғлар	-	-	ҳолатидаги ерлар	-	-
Узумзорлар	-	-	Қишлоқ хўжалигида фойдаланилмайди		
Тутзорлар	-	-	ан		
Пичанзорлар	-	-	бошқа ерлар		
Бўз ерлар	-	-			
Яйлов ерлар	-	-			
Томорқа ерлар	16,18,20 ,179,180	1.7			
Ихота дарахтзорлар	16,18,20 ,179,180	1.0			
Сув остидаги ерлар					
Йўллар, уватлар					

2.4. Меҳнатни муҳофаза қилиш масалалари

“Ҳаёт-фаолият хавфсизлиги” фани фан ва техника ривожланишининг мантикий асосида вужудга келади. Бизнинг эрамиздан олдин яшаган Пратагор “Инсон ҳамма нарсаларнинг мезонидир” деган шиорни олдинга ташлаган эди. Бу дегани, инсон нафақат ишчи кучи сифатида, балки меҳнат фаолияти жараёнида муҳофаза қилиниши зарур бўлган қийматга эгадир. Инсоний фаоллик турларининг ҳамма мажмуаси фаолият тушунчаси ҳосил қилади. Айнан фаолият инсонларни бошқа тирик мавжудодлардан ажратади, яъни фаолият ўзига хос хусусиятга эга бўлган фаолликнинг инсоний шаклидир.

Фаолият билан барча шуғулланади болалар, катталар, қариялар. Шунинг учун ҳафсизлик ҳамма тирик инсонлар учун муҳимдир.

Меҳнат муҳоқазасининг ажралиши маълум асосга эга. Чунки, меҳнат фаолиятининг олий формасидир.

Билим соҳада меҳнат муҳофазасини нисбатан мустақил деб тан олган ҳолда, фаолиятнинг ҳар хил турлари ва инсон яшайдиган соҳаларнинг бири-бирига яқин алоқада бўлишига эътибор бериш керак.

Аниқ иш жойида бажарилаётган меҳнат фаолият натижалари (қаерда меҳнат шароити аъло бўлган ҳолда ҳам) бу иш жойи билан ҳеч қандай алоқада бўлмаган кўп сонли инсонларга ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлардан ажралиб чиқаётган зарарли омиллар салбий таъсир қилиши мумкин.

Иш жойларида меҳнат шароити бу жойларни (лойиҳалаш босқичида, ишлаб чиқариш воситаларини тайёрлашда ва ҳ.к.) физик жиҳатдан барпо қилишдан анча олдин қилинади.

Меҳнат муҳофазасининг афзалликлари ва уни мутлоқлаштириш баъзан мантиққа мос келмайдиган қонунларни қабул қилишга олиб келади. Масалан, маълумки битта транспорт талофатида жабрланган ҳайдовчи ва йўловчилар учун белгиланган бахтсиз ҳодисаларни тешириш низоми бўйича ҳар хил ҳукукий ва моддий оқибатлар пайдо бўлади.

Дунёда инсонлар табиий, техник, антропогеник, экологик, қўшилма хавфлар остида яшайди. Бундай турдаги хавфлар бир-бирлари билан биргаликда таъсир қилади ва оқибатларни чуқурлаштиради. Масалан, Арманистон ва Туркиадаги ер қимирлашлари. Венусуеладаги сув тошқини, Европадаги бўрон ва бошқалар. Бузилишлар, ёнғинлар ва талофатлар сони камаймади. Бунда ишлаб чиқаришдагига қараганда ҳисоблаб бўлмас даражада кўп одамлар ҳалок бўлади. Ўтган ўн йиллик инсониятга саноксиз офатларни олиб келди. Чамаси, яқка шахс ва жамият фойдасини кўзлаб, идора ва касбий чегараланишларни бекор қилган ҳолда, хавфсизлик муаммоларини кенг қўйишга интилоқ керак. Бундай имкониятларни ва усулларини кўриб чиққан ҳолда ҳаёт-фаолият хавфсизлиги - бу ҳар қандай фаолиятга қўйилган хавфсизликнинг назарий ва амалий асосларидир. ҲФХ нинг алоҳда аҳамияти мутахассисларга билим беришдир.

Таркибий жиҳатдан ҲФХ фани тўрт қисмдан ташкил топган:

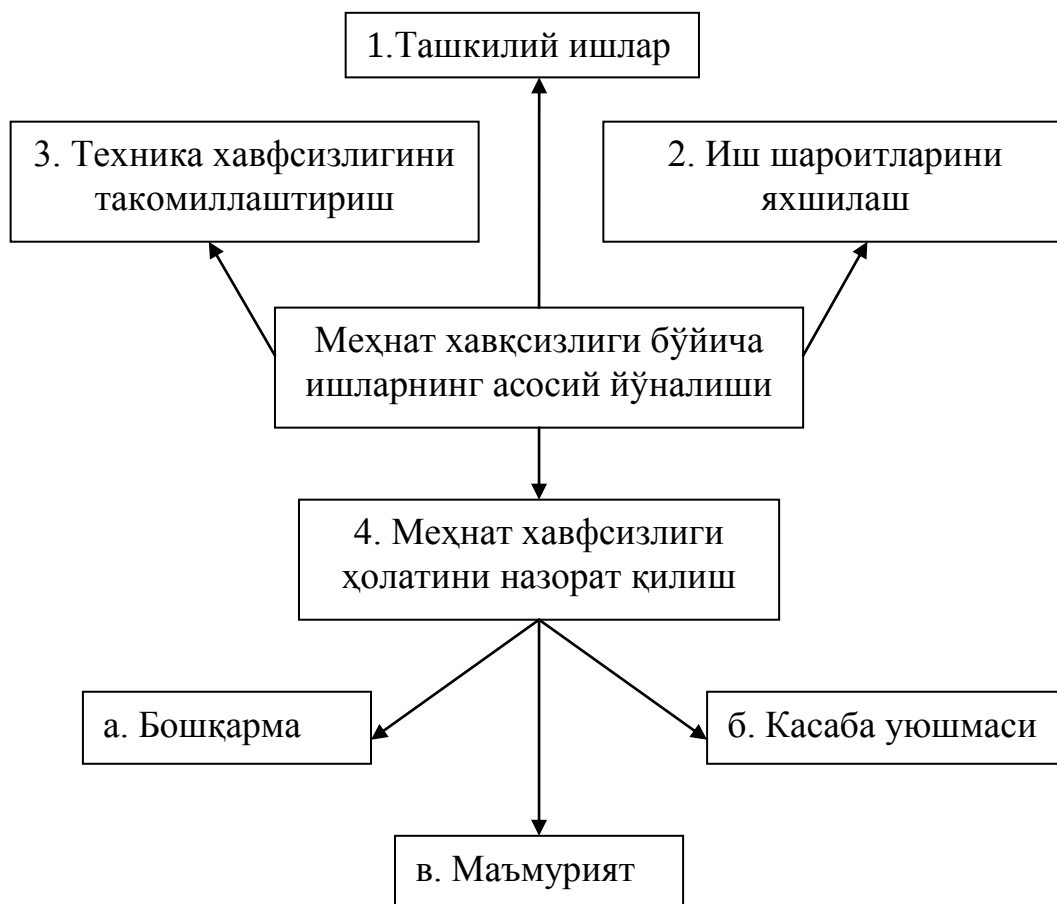
1. Назарий асослари.
2. Табиий жиҳатлари,
3. Ишлаб чиқаришда меҳнат хавфсизлиги,
4. Ҳавқулодда вазиятлар.

Фаолият кишилиқ жамиятининг бор бўлиб туриши учун зарур бўлган шароитдир. Меҳнат фаолиятининг один шаклидир. Файласуфларнинг фикрича, инсонга берилган энг маъқул бўлган таъриф бу Ното асeнс, яъни ҳаракатләнувчи инсон. Фаолият ва меҳнатнинг шакллари хилма-хилдир. Улар турмушда, жамиятда, маданиятда, ишлаб чиқаришда, илмда ва бонқа ҳаёт соҳаларида кечадиган амалий, ақлий ва маънавий жараёнларни уз ичига олади. Фаолият жараёнининг моделини умумий ҳолда иккита элементдан ташкил топган деб қараш мумкин, яъни бир-бири билан туғри ва қайтма алоқада бўладиган инсон ва муҳит элементларидир.

Меҳнат хавсизлиги бўйича ташкилий ва профилактика чоратадбирларини ишлаб чиқариш ва жорий қилишни, унинг умумий комплексини бошқариш, меҳнат хавфсизлиги бўйича қоида ва меъёрларга

риоя ҳамда назорат қилишни ва меҳнат қонунчилигини махсус хизмат органлари олиб боради. Республика Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги қошида меҳнат муҳофазасига ва техника хавфсизлиги гуруҳи иш олиб доради. Туманларда қишлоқ хўжалиги бошқармаларида меҳнат муҳофазасига ва техника хавфсизлигига катта муҳандислар, давлат корхоналари ва жамоа хўжаликларида техника хавсизлигига катта меҳнат муҳофазаси қонунига асосан давлат корхоналари ва жамоа хўжаликларида штат рўйхати бўйича техника хавсизлиги ва ёнғин хавсизлиги бўйича катта муҳандис лавозими тайинланади. Агар ҳўжаликда ишчилар сони 50 дан ортиқ бўлса ва улар хизмат кўрсатаётган транспорт воситалари 50 дан ортиқ бўлса, йўл ҳаракати хавсизлиги хизмати ташкил қилинади. Хўжаликларда штат асосида техника хавфсизлиги бўйича муҳандисни ишга олиш мумкин бўлмаса, у ҳолда техника хавфсизлиги ишларини ва улар кўрадиган чора-тадбирларни амалга ошириш вазифаси бош мутахасислар нинг бири зиммасига буйруқ билан юклатилади. Меҳнат хавсизлиги бўйича ишлаб чиқариш участкалари ва хўжаликдаги жавобгар шахсларни асосий иш йўналишлари берилган. Қуйдаги чизмадан меҳнатни муҳофаза қилишнинг асосий тўрт йўналиши баён этилган. Ҳар бир йўналишга қандай асосий масалалар киргани қуйидаги 4-расмда келтирилган:

1.Ташкилий ишларга: йўл-йўриқлар бериш, ишчиларни махсус кийимлар ва шахсий ҳимоялаш воситалари билан таъминлаш, ишлаб чиқариш участкаларини ва ёнғиндан хавфли жойларни бирламчи ўт ўчириш воситалари билан таъминлаш, меҳнат хавфсизлиги бўйича режа ва тадбирларни ишлаб чиқиш, хавфсизлиги бўйича ишчиларни аттестациядан ўтказиш, участкалар ва хавфли иш турлари жойларида жавобгарликни тақсимланиши, техника хавфсизлиги бўйича хона ва бурчакларни ташкил қилиш, техника хавфсизлиги бўйича ёзув ва огоҳлантирувчи белгиларни осиб қўйиш, хўжаликдаги барча йўлларга йўл ҳаракати белгиларини ўрнатиш, меҳнат шароитларини паспортизация қилиш, бахтсиз ҳодисаларни текшириш, жароҳатланиш ва касалликлар сабабини таҳлил қилишлар киради.

4-расм. Хўжаликда жавобгар шахсларнинг асосий иш йўналишлари.

2. Иш шароитларини яхшилашга: хоналарнинг иситилишини яхшилаш, намликни, ёритилганликни меъёрлаштириш, елвизакларни йўқотиш, хоналардаги зарарли газлар миқдорини камайтириш, чангишни олдини олиш, шовқин ва титрашларни камайтиришлар киради.

3. Техника хавфсизлигини такомиллаштиришга: тўсиқларни яхшилаш, ҳимояловчи воситалар, автоматик сигнализация ва блокировкаларни ўрнатиш, қозонхоналар ва юк кўтарадиган механизмлар синовини ва хужжатлаштиришни вақти-авқтида ўтказиш, электр қурилмаларни ерга улаш ҳолатини вақтида назорат қилиш: асбоб ва ускуналарнинг созлиги ва ҳолатини текшириш, машина ва механизмларнинг ишлашини кузатиш ва шахсий ҳимоя воситалари билан мустаҳкам таъминлаш киради.

4. Меҳнат хавфсизлиги ҳолатини назорат қилиш уч йўналиш бўйича олиб борилади:

а) бошқарма томонидан: давлат энергетика назорати инспекцияси, вилоят ва туманлардаги қишлоқ хўжалиги бошқармаларидаги меҳнат хавфсизлиги бўйича муҳандислар; ёнғин бўйича инспектор ва санитария инспекцияси назорат қилинади;

б) касаба уюшмаси томонидан: касаба уюшмасининг меҳнат бўйича техник инспекцияси ва меҳнат хавфсизлиги бўйича касаба уюшмасидаги комиссия назорат қилади;

в) маъмурият томонидан: техника хавфсизлиги бўйича муҳандис, бош мутахассислар, ишлаб чиқариш участкаси раҳбарлари ва участкаларда меҳнат хавфсизлиги бўйича жамоа инспекторлари назорат қилади.

Қишлоқ хўжалиги техникаси одатда хўжаликларнинг тиббий ташкилотлари (поликлиникалар, тиббиёт пункти, амбулатория) жойлашган марказий қисмидан анча узоқ жойларда ишлатилади. Шунинг учун механизатор ўзига-ўзи биринчи ёрдам курсатишни билиши керак. Хозирги тракторлар, мураккаб қишлоқ хўжалиги машиналари ва автомобилларни корхона маъмурияти дори-дармонлар тўплами бор тиббиёт аптекаси билан таъминлаши зарур. Аптекада қуйидагилар бўлиши лозим: ичимлик сода — 200 г, валидол — 30 таблетка, борат кислота — 60 г, лейкопластир — (1х15 см) — 5 дона, вазелин — 50 г, резина арқон — 1 дона, шахсий пакет — 10 дона, бинт — 10 дона, новшадил спирти — 20 г, пахта — 100 г, шиналар — комплект, йод эритмаси.

Аптекадаги тиббий препаратлар қуйидаги мақсадларда ишлатилади: ичимлик сода — кислота қўйдирганда (ишқор ва кислоталар билан ишлашда) кузни ювиш ва оғизни чайиш мақсадида ичимлик соданинг 2-4 % ли эритмасини тайёрлаш учун; валидол — асаб системасини тинчлантириш ва юрак атрофидаги оғриқни йўқотиш учун; борат кислотаси ишқор таъсирида қўйганда кузни ювиш ва оғизни чайиш мақсадида 2-4% ли эритмаси тайёрланади. Вазелин — 1 даражали қўйишда, тирналганда, тери яллиғланганда, тери-га суртиш учун; резина боғлам — кон кетишини тўхтатиш учун; шахсий пакетлар, бинтлар, пахта — лат еганда, яраланганда

боғлаб қўйиш учун, новшадил спирти — хушдан кетганда хидлатиш учун; йод настойкаси — яранинг атрофига, теридаги шилинган, тирналган жойларга суртиш учун.

Жароҳатланганларга биринчи ёрдам кўрсатишнинг умумий қоидалари

Жароҳатланганларга биринчи ёрдам кўрсатишдан олдин қуйидаги ишларни бажариш лозим:

— жароҳатланиш сабабларини йўқотиш (масалан, жароҳатланувчини газлар, захарлар тулган хонадан олиб чиқиш); электр симини олиш (электр токи урганида; жароҳатланувчининг ахволини ёмонлаштирадиган барча нарсаларни йўқотиш (жароҳатланувчи устидаги юкни, девор парчаларини олиш, хонадан ёки ёнаётган жойдан олиб чиқиш);

— жароҳатланувчининг умумий ахволини аниклаш ва биринчи навбатда одам ҳаёти ва саломатлигига энг кўп хавф туғдираётган нарсани йўқотиш (масалан, артериялар кесилганида қон оқишини тухтатиш, нафас олиш тўхтаб қолган ва юрак фаолияти бу-зилган бўлса, сунъий нафас олдиришни ёки юракни уқалашни бошлаш ва ҳ.к.);

— агар беморга хавф туғилмайдиган бўлса, биринчи тиббий ёрдам кўрсатишда уни қузғатмаслик;

— хушидан кетганда ташлаб кетмаслик;

— биринчи ёрдам кўрсатиш учун жароҳатланганнинг кийимини ечишда ёки яраланган жойидаги кийимини қирқишда жуда эҳтиёт бўлиш зарур;

— жароҳатланганни авайлаш.

Механизаторларда энг кўп учрайдиган жароҳатланишлар — лат ейиш, кесиб олиш, синиш, қуйиш, захарланиш, электр токи уриши ва бошқалар. Тананинг бирор жойи кесилганда ёки суяклари очик ҳолда синганда артериядан, венадан ва капиллярлардан қон оқиши мумкин. Артериядан оқадиган қон оч кизил рангли, кучли қон оқими босим остида бетухтов отилиб туради. Венадан оқадиган қон туқ рангли бўлади, ярадан отилиб чиқади, капиллярдан қон озроқ миқдорда секин чиқади. Артериядан қон

оққанда, йирик артериялар жароҳатланганда тезликда ёрдам кўрсатиш зарур. Биринчи навбатда томирни бармоқдал билан каттик босиб, суякка сиқиш керак. Қон оқишда артерияларни одам танасининг қайси еридан сиқиш лозимлиги кўрсатилган. Оёқ-қўллардан қон оққанда яхшиси резина боғлам ёки қўлда бор нарсалардан - тасма, газлама парчаси ёки бошқалардан бурама боғлам қўйган маъқул.

Боғлам қўйишда қуйидаги ишларни бажариш лозим:

- терига бир неча қават қилиб тахланган латта (дастрўмол) қўйиш;
- боғламни қон тўхтагунча тортиш;
- боғлам остига кун 24 соат деб ҳисоблаганда у қачон қўйилганлиги аниқ ёзилган (масалан, 05 соат 35 мин.) қоғоз қўйиш.

Вена ва капилляр қон оқишни тўхтатишда босиб турадиган боғлам қўйишнинг ўзи кифоя. Бу биринчи навбатда қишлоқ хўжалигида мураккаб ва қувватли техникаларни, ишлаб чиқариш жараёнлари иш тезликини ошириши, интенсив технологияни татбиқ этилишини талаб этади. Шу билан бир қаторда янги кимёвий препаратларни ишлаб чиқаришга татбиқ этилишини, ишчи организмга рухий зуриқишнинг ошириш кетишини ҳисобга олади. Мухими ишлаб чиқаришдаги хавфли омиллардан инсонни ишончли химоялашда янги воситаларни ишлаб чиқариш ва уларни ҳаётга татбиқ этиш керак бўлади. Илмий томондан асосланган меҳнат, дам олиш тартиби ва таъсирчанлик зуриқишларни камайтириш борасида чора-тадбирлар куриш, ишчиларни касбига қараб аниқ танлов утказиш, уларни касб буйича ўқитишни сифатли олиб боришга катта эътибор қаратиш шарт. Ишлаб чиқарилаётган техникаларнинг хавфсизлиги ва мустаҳкамлигини ошириш, уни санитария-гигиена ва эргономик кўрсаткичларини юқорига кутариш, машиналар ишлашини назорат қилиш ва автоматик бошқариш воситаларини ишлаб чиқиш муҳим босқич бўлиб ҳисобланади. Айнан бу соҳада, яъни мева-сабзавот маҳсулотларини етиштиришда янги хавфсиз ва зарарсиз технологияларни ишлаб чиқаришга жорий қилиш, инсонга ва табиатга тиклаб бўлмайдиган зарар етказувчи пестицидларни бошқа препаратлар

билан алмаштириш, ишчиларни шахсий химояланиш воситалари билан таъминлаш, иссик овқат, тиббий ёрдам кўрсатишни янада яхшилаш мақсад қилиб қўйилган. Қишлоқда меҳнаткашларнинг иш шароитларини яхшилаш ҳамда уларни меҳнат муҳофазаси соҳасида чуқур назарий ва амалий билим, тажрибага эга булишларини ҳар томонлама назорат қилиш даркор.

Хавфсиз меҳнат стандартлар (МХСТ) асосан меъёрлаштирилган меҳнат шароитларини яратиб бериш корхоналарни лойиҳалаш, уларни жойлаштириш ва территорияни танлаш, шунингдек, унда ишлаб чиқариш ва ёрдамчи бинолар ва иншоотларни оқилона жойлаштиришдан бошланади. Бу ишларнинг ҳаммаси ҳайвонот оламини ва атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш қонунларга асосланган ҳолда олиб борилади. Корхоналарни жойлаштириш ва унинг территориясини лойиҳалаш талаблари қуйидаги қурилиш меъёрлари ва қоидаларига СМ ва Қ 11-97-76, СМ ва Қ 11-89-90, СМ 245-71 да ўз аксини топган. Шуларга асосланган ҳолда корхоналар қишлоқ хўжалигида фойдаланилмайдиган ерларга жойлаштирилади. Ер рельефи табиий шамолланишни таъминлаши керак. Корхоналарни сув ҳавза манбалри яқинига, органик ва бошқа ифлослантирувчи моддалар ва сув босиши хавфи бор жойларга жойлаштириш қатъий ман этилади. Чикинди сувларни оқизиш ва тозалаш иншоотлари, шунингдек ветирнария бинолари ишлаб чиқариш дорياسининг паст қисмида қурилади. Ишлаб чиқариш қуввати ва чиқадиган чикиндиларнинг хусусияти санитария-химояланиш доирасининг ўлчамини аниқлаб беради.

Санитария меъёрларига (245-71) асосан ҳар хил санитария-химояланиш доиралари бўйича ишлаб чиқаришнинг 5 туркуми назарда тутилган:

1-1000 м (паррандачилик фабрикалари, 500 т ва ундан ортиқ пестицидлар ҳажмига эга бўлган омборлар);

2-500 м (чўчкачилик фермалари, 100-300 т гача ҳажмдаги пестицидлар омборхонаси),

3-300 м (қорамол, қўй, парранда фермалари ва 20 т дан 100 т гача сиғимга эга бўлган пестцидлар учун омборхоналар);

4-100 м (от қуёнчилик фермалари, гараж, таъмирлаш, техник хизмат кўрсатиш ва автомобилларни сақлаш, двегателлни сони 200 дан ортик бўлган қишлоқ хўжалиги техникалари парки, парник ва иссиқхоналар);

5-50 м (сабзавот, мева, картошка, дон омборлари, шахсий фойдаланиш учун молхона ва товукхона қурилмалари).

Электр, сув ёки буғ билан иситиладиган парник ва иссиқхоналар учун, мева ва сабзавотлар бирламчи ва қайта ишлов берадиган цех ва хўжаликлар учун санитария-ҳимояланиш доиралари меъёрлаштирилмаган. Бинолар орасидаги бўлинишларнинг ўлчамлари энг баланд бинони баландлигидан кам бўлмаслиги керак. Чанглантйривчи маҳсулотлар сақланадиган очик омборлар маиший хоналардан 25 м ва ишлаб чиқариш ҳамда ёрдамчи бинолардан 50 м дан кам бўлмаган масофада жойлашган бўлиши шарт. Крохона территорияси текисланган бўлиши, сунъий ёритиш, транспорт, йўлларини юқори қатлами қаттиқ қопламали, чиқинди сувлар оқизиладиган қувирлар, ўтадиган ва юрадиган йўллар бўлиши керак. Территория кўкаламзорлаштирилади, ишлаб чиқариш чиқиндиларини йиғиш ва сақлаш учун жойлар ажратилади.

3-БОБ. ЛОЙИҲАНИ ИҚТИСОДИЙ ВА ЭКОЛОГИК АСОСЛАШ

3.1. Фермер хўжаликларида етиштириладиган маҳсулотлар миқдори ва қийматини аниқлаш

Массив худудидаги фермер хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш натижасида олинадиган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини миқдоригт уларнинг харид нархларига кўпайтириш орқали аниқланади. Ҳисоб китоблар натижалари қуйидаги жадвалда келтирилган.

15-жадвал

Дехқончилик ва чорвачилик маҳсулотларининг харид нархлари бўйича қиймати

№	Маҳсулот номи	Миқдори тонна	1 тонна маҳсулот нархи, минг сўм	Умумий қиймати Минг сўм
1	Пахта	2507	800	1645600
2	Бугдой дони	2506	300	751800
3	Сабзавот	832	500	416000
4	Полиз	1723	500	861500
5	Мева	77	500	38500
6	Узум	6	500	3000
7	Маккажўхори дони	206	500	103000
8	Пичан	3524	100	352400
	Дехқончилик бўйича жами			4171800
9	Гўшт	32.0	9000	288000
10	Сут	344,0	1500	516000
11	Пилла	1,1	5000	5500
	Чорвачилик бўйича жами			809500
	Массив бўйича ҳаммаси			4981300

15-жадвал натижалари бўйича хўжаликда етиштириладиган қишлоқ хўжалик ва чорвачилик маҳсулотларининг умумий қиймати минг сўмни ташкил қилди.

3.2. Фермер хўжаликлари ер майдонини оптималлаштириш билан

боғлиқ капитал ва йиллик харажатлар миқдорини аниқлаш

Массив худудидаги фермер хўжаликлари ер майдонларини оптималлаштириш билан боғлиқ лойиҳани амалга оширишда капитал ва йиллик харажатлар сарфланади. Капитал харажатларга ирригация ва мелиорация ва йўл тармоқларини қуриш, ихота дарахтларини барпо қилиш билан боғлиқ харажатлар киради.

Капитал харажатларни ҳисоблаш бўйича олинган натижалар 16- жадвалда келтирилган.

16-жадвал

Капитал харажатлар хажми

№	Харажат турлари	Ўлчов бирлиги	миқдори	Ўлчов бирлигига сарфланадиган харажат, минг сўм	Харажатларнинг умумий қиймати, минг сўм
1	Яйловларни ўзлаштириш	га	10.0	8604	86040
2	Бўз ерларни ўзлаштириш	га	90.5	8604	778672
1	Суғориш тармоқларини қайта таъмирлаш	км	5.2	2000	11000
2	Дала йўлларини қуриш	км	6.0	5000	30000
3	Гидротехник иншоотларни қуриш -кувурлар -сув айирғич	дона дона	8 6	5 50	40 300
4	Йўл ва ариқлар бўйига ихота дарахтларини барпо қилиш	га	1.5	5000	7500

5	Зовурларни тозалаш	км	12.0	10000	120000
6	Бошқа харажатлар	15-20%			138833
	жами				2313885

3.3. Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичларини аниқлаш

Соф даромад етиштирилган ялпи маҳсулот қиймати билан уни етиштириш учун сарфланадиган харажатлар айирмаси орқали қуйидаги ифода орқали аниқланади.

$$СД = ЯМК - X$$

Бу ерда: ЯМК – ялпи маҳсулот қиймати, минг сўм;

X-харажатлар (бу кўрсаткич технологик харажатлар ёрдамида аниқланади) бизнинг мисолимизда ЯМК қийматидан 72 % олинган, минг сўм.

$$СД = 4981300 - 3486910 = 1494390 \text{ минг сўм}$$

Ишлаб чиқариш самарадорлиги соф даромад қийматини уни ҳосил қилиш учун сарфланган харажатларга нисбати орқали фоизларда аниқланади.

$$P = СД \times 100 / X = 1494390 \times 100 : 3486910 = 42.9 \%$$

Капитал харажатларни қопланиш муддати келажакда лойиҳани амалга ошириш учун тадбирларга сарфланиши кўзда тутилаётган капитал харажатлар миқдорини қўшимча олинаётган соф даромад қийматига бўлиш орқали аниқланади. Қўшимча соф даромад лойиҳавий соф даромаднинг ер тузиш йилидаги соф даромадни айирмаси билан топилади.

$$T = K / \Delta СД$$

$$\Delta СД = СД_{\text{лойиҳа}} - СД_{\text{ер тузиш}} = 1494390 - 985895 = 508495 \text{ минг сум}$$

Бу ерда: T- капитал харажатларнинг қопланиш муддати, йил;

K-капитал харажатлар

$\Delta СД$ – соф даромаднинг ўсиши.

T= 2313885: 508495 =5 йил

Лойиҳа учун қилинган капитал харажатлар ўтиш даври билан бирга
5 йилда қопланади.

17-жадвал

Лойиҳанинг асосий техник иқтисодий кўрсаткичлари

№	Кўрсаткичлар	Ўлчов бирлиги	миқдори		Фарқи + -
			Ер тузиш йилида	Лойиҳа бўйича	
1	Фермер хўжаликлари сони	дона	23	15	-8
2	Ялпи маҳсулот қиймати Шу жумладан: деҳқончиликда чорвачиликда	минг сўм минг сўм минг сўм	4286500 3551000 735500	4981300 4171800 809500	694800
3	Ишлаб чиқариш харажатлари (ялпи маҳсулотга нисбатан)	%	77	72	-5
4	Соф даромад	минг сўм	985895	1494390	508495
5	Рентабеллик даражаси	%	29.8	42.9	13.1
6	Капитал харажатлар	минг сўм	-	2313885	-
7	Капитал харажатлар қопланиш муддати	йил	+	5	-

ХУЛОСА

Бажарилган битирув малакавий ишида Самарқанд вилояти Зомин туманидаги “Иқбол” массиви мисолида фаолият кўрсатаётган фермер хўжаликлари ер майдонлари ўлчамларини мақбуллаштириш билан боғлиқ масалаларни куриб чикдик. Битирув малакавий ишида белгиланган вазифаларни амалга ошириш учун биринчи навбатда ҳукуматимизнинг шу масалага оид бўлган қарорлари ҳамда тегишли меърий ҳужжатларни, массивга оид бўлган қуйидаги маълумотларни ўрганиб чикдик. Фермер хўжаликлари ер участкалари ўлчамларини оптималлаштириш билан боғлиқ лойиҳани ишлашда қуйидаги вазифалар қўйилди:

- фермер хўжалиги ер участкасининг майдони ва жойлаштирилиши ишлаб чиқариш манфаатларига жавоб бериши ва хўжаликни етарлиқ технологик даражада юритиш имконини бериши, фермер оиласининг юқори турмуш даражасини таъминлаши керак;

- хўжаликнинг ўлчами ва жойлашишига мўлжалланаётган ихтисослик, ер участкасининг маҳсулдорлиги ва хусусиятлари, уй-жойнинг, ишлаб чиқариш бинолари ва иншоотларининг, йўлларнинг, ижтимоий инфратизим объектларининг мавжудлиги ва аҳволи, участканинг жойлашган ўрни ва бошқалар таъсир этади.

Лойиҳани ишлаш учун биринчи навбатда тайёргарлик ишлари ўтказилди ва унда қуйидаги ишлар бажарилди:

1. Массивга оид умумий маълумотлар ўрганилди;
2. Массив жойлашган ҳудуднинг табиий шароитлари (иқлими, рельефи, тупроқ шароитлари) ўрганилди;
3. Массивда мавжуд ер фонди ва унинг ер турлари бўйича таркиби , ер ресурсларидан фойдаланиш тавсифи ўрганилди;
4. Массивда мавжуд бўлган аҳоли яшаш жойлари тизими ўрганилди ;
5. Мавжуд фермер хўжаликлари сони, уларнинг ишлаб чиқариш йўналишлари, ҳудудда жойлашуви ва уларда етиштириладиган

махсулотларнинг миқдори , умумий қиймати, самарадорлик кўрсатгичи ва бошқа маълумотлар ўрганиб чиқилди.

Қилинган таҳлиллар асосида фермер хўжаликларининг ер майдонларини мақбуллаштиришга қаратилган ер тузиш лойиҳаси ишлаб чиқилди ва фермер хўжаликлари қайтадан ташкил қилинди. Бунда мавжуд 23 та фермер хўжалиги ўрнига 15 та фермер хўжалиги лойиҳаланди. Лойиҳани амалга ошириш учун 2313885 минг сўм капитал харажатлар режалаштирилади. Ўтиш даври тугаб лойиҳа тўлиқ амалга ошгач фермер хўжаликлари томонидан етиштириладиган махсулотларнинг умумий қиймати 694800 минг сўмга, соф даромад 508495 минг сўмга, самарадорлик кўрсатгичи 13.2 % га ўсиши ва ишлаб чиқариш харажатларининг % га камайиши кутилади. Лойиҳани амалга ошириш учун сарфланадиган харажатлар 5 йилда қопланиши режалаштирилди..

Фойдаланилган манбалар ва адабиётлар рўйхати

2. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси” Т.: Ўзбекистон, 1992
3. Ўзбекистон Республикаси “Ер кодекси”. Т.: Ўзбекистон, 1998
4. Қишлоқ хўжалигида ислохотларни чуқурлаштиришга доир қонун ва меъёрий ҳужжатлар тўплами (I ва II қисмлар), Т.: Шарқ, 1998
5. Ўзбекистон Республикасининг қонуни «Давлат ер кадастри тўғрисида». Т:1998
6. Ўзбекистон Республикасининг қонуни «Фермер хўжалиги тўғрисида»Янги тахрир. Т.: Ўзбекистон, 2004
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 31 январда қабул қилинган “Фермер хўжалигининг ер майдонини мақбуллаштириш ва уни тугатиш тартиби тўғрисида Низом”
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистонда фермерлик фаолиятини ташкил қилишни янада такомиллаштириш ва уни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2012 йил 22 октябрдаги ПФ–4478 -сон Фармони
9. И.А.Каримов, “Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида”, Т.: Ўзбекистон, 1995
10. И.А.Каримов, “Ўзбекистон XXI бўсағасида”, Т. Ўзбекистон 1997
11. И.А.Каримов, “Ўзбекистон буюк келажак сари”, Т. Узбекистон, 1998
12. И.А.Каримов, “Жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози,Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари”, Т. Ўзбекистон, 2008
13. Авезбаев С., Волков С.Н. «Ер тузишни лойиҳалаш» Т.: Янги аср авлоди, 2004
14. Авезбаев С., Волков С.Н. «Ер тузиш иқтисоди». Т.: Янги аср авлоди, 2002

15. Аvezбoев С., Волков С.Н. « Ер тузишнинг илмий асослари» Т Янги аср авлоди, 2002
16. Бoбoжoнoв А.Р., Рaхмoнoв Қ.Р., Ғoфирoв А.Ж. Ер кaдaстри. Дарслик. Т.: ТИМИ, 2008
17. Бoбoжoнoв Р.Д.Хaёт фaолияти хaвфсизлигининг нaзaрий асослари. Ўқув қўлланмa. Т.:ТИМИ, 2005
18. Рустaмбoев М.Х. вa бoшқ. Ер ҳуқуқи. Дарслик – Т.: Тoшкeнт дaвлaт юридик институти, 2002
19. Қудрaтoв О., Ғaниев Т. Фaвқулoддa вaзиятлардa фукорo мухoфaзaси. Т.:Янги аср авлоди, 2005
20. Ғoйипoв Х.Э. Мeҳнaт мухoфaзaси. Т.:Мeҳнaт, 2000
21. Шoдмoнoвa Г., Абдуллaев З. Ер тузишдa иқтисoдий мaтeмaтик мoдeллaр вa усуллaр. Ўқув қўлланмa. Т.: ТИМИ, 2007
22. Юнусoв М.Ю., Икрoмoв Э.Ж. Фуқорo мухoфaзaси дoимий зaрурият. Ўқув қўлланмa. Т.: 2002
23. www.prom.kz Землеустроительное проектирование и организация землеустроительных работ.
24. www.18.rosfirm.ru Управления земельных ресурсов и землеустройства.
25. www.kadastr.ru Управлние мониторинга земель, землеустройства и территориального планирования.
26. www.baseref.ru Управление использованием земель сельскохозяйственного назначения в условиях.